

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIVA



V S E B I N A

Obračun in proračun // J. Reiser: Uradniško vprašanje // Dr. Fr. Goršič: O glavnih zakonodajnih nedostatkih naše grajsko-pravdne reforme (Konec) // G. Šilih: Narodno-socialistična vzgoja v Nemčiji

O B Z O R N I K

Dr. M. Murko 75letnik // V znamenju kolektivne varnosti (Dr. B. Vrčon) // Vprašanje kmetijskih dolgov: a) Komadinič: «Problem seljačkih dugova» (Bogumil Vošnjak) // b) Razdolžitev kmetov (B.) // Nezaposlenost mladih intelektualcev (S.B.) // Svoboda inteligence (Dr. P. Brežnik) // Knjižno poročilo // Drobtine (na platnicah)

* L. II * 4 *

L J U B L J A N A 1 9 3 6

Misel in delo izhaja vsak mesec

4. številka - februar 1936

Redakcija zaključena 10. februarja 1936

Naročnina stane za vse leto 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrt leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetski c. 4/l.
Poštnočekovni račun: 16.602

*

Revijo ureja uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar

Izdaja in zalaga

Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin „NASTA“
v Ljubljani r. z. z. o. z. (Predavnik dr. Alojz Zalokar)

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Predavnik Miroslav Ambrožič)

Drobtine

Senzacija pa pieteta in še marsikaj. Našim dnevnikom se vse prerada dogaja ta nepravilna, da postavljajo članke o zločinih v uvodnih kolonah, potem manjše senzacije, nazadnje pa o — najboljših ljudeh, živih in rajnih. Mnogo večji napisi nad senzacijami in slike kriminalnih junakov na «častnem» mestu le še povečujejo zasmeh «večnega spomina blagopokojniku!» — Naglica? Važnost časopisne senzacije? Zaradi prostora? — Sunt certi denique fines!

Beseda o demokraciji. Hans Böhi je v št. 225. lista «Neue Zürcher Zeitung» objavil uvodnik «O liberalizmu in njegovih nalogah v krizi», kjer pravi med drugim: «Če se demokracija v krizi ohrani, potem mora vsak državljani nekaj doprinesti k splošni odgovornosti. V ta namen pa mora imeti predvsem sposobnost za lastno sodbo, nadalje pogum, da se trezno in častno znajde v vseh težkočah države, skratka, biti mora cela in popolna osebnost. Če se vdaja iluzijam in nima moči, da bi stvarnosti pogledal v obraz, potem se v resnici odpoveduje svojim demokratičnim pravicam. Samo samostojne in krepke osebnosti imajo moč, da podpro državo tudi v sili in krizi, kakor to hoče demokracija. Danes prav za prav potrebujemo stare liberalne kreposti.»

Papeštvo in mir. «Slovenec» z dne 12. februarja t.l. piše ob obletnici kronanja papeža Pija XI. med drugim: «Često beremo v katoličanom sovražnih listih, da Vatikan z vsemi silami podpira italijanski vojni pohod v Abesinijo... Da italijanska duhovščina stoji na strani italijanskega naroda in ga moralno podpira, je kaj naravno. Ali bi poljska, nemška ali francoska duhovščina v slučaju, da se njih države zapletejo v vojno, storile kaj drugače? Ali bi jugoslovanska duhovščina ne postopala v enakem slučaju prav tako? Ali bi katoliški stvari bilo bolje služeno, ko bi duhovščina pridigala upor državnih oblasti ali vsaj pasivno resistenco? V rokah Cerkve in duhovščine ni politična eksekutiva. Od svojega Ustanovitelja tudi ni dobila tega mandata. Cerkev uči narode resnico in jih pra-

(Nadaljevanje na 3. strani)

OBRAČUN IN PRORAČUN

V našem državnem življenju ima te mesece največjo politično vlogo razprava in sklepanje o proračunu. Gospodje poslanci in senatorji bodo imeli priliko, da v svojem krogu pretresejo in pretehtajo ter morda tudi kaj spremenijo v gospodarskem načrtu, ki jim ga je predložila vlada in pri katerem je tehnično in stvarno sodelovala državna uprava. Kako bodo to svojo nalogo opravili, je stvar njihove politične zrelosti in njihovega gospodarskega razumevanja. Njim moramo prepustiti zato vso odgovornost, kajti le oni si lahko preskrbijo vse podatke, potrebne za stvarno, dokumentirano razpravo; le oni lahko povedo svoje mnenje krogu svojih poslušalcev.

Nam ni na tem, da bi konkretno pisali o proračunu. Povemo naj samo nekaj teoretičnih misli o njem. Noben gospodarski proračun se ne more delati brez poprejšnjega obračuna preteklih poslovnih dob. V čem naj bo tak obračun? Ali naj se matematično primerjajo prejšnje postavke z novimi, ali pa zadostuje, če se ostvarjeni dohodki vzamejo za podlago novemu proračunu? Ne! Zamisliti se je treba v dejstvo, da živimo v izjemnih gospodarskih, političnih in socialnih prilikah. To stanje nam nalaga dolžnost, da resno in globoko premislimo, ali imajo proračuni in obračuni preteklih let sploh še kako vrednost. Gospodarske in socialne presnove, ki so se izvršile v zadnjih letih, so tako dalekosežne, da se jim ne more več prilegati proračunski in obračunski model, ki je bil narejen za prejšnje razmere. Zato mora obračun, na katerem naj sloni bodoči proračun, upoštevati ne samo mrtve ugotovitve finančnih strokovnjakov, ampak tudi živo presnavljanje družbe.

Po dosedaj objavljenih podatkih se živahno razpravlja o političnem obračunavanju. To bi bilo koristno, in zdravo, če bi se računalo po zdravih principih in z očmi, ki niso uprte samo v daljavo enega proračunskega leta, ampak v neskončnost narodovega in državnega življenja. Če pa se politični obračun omejuje samo na spremembe v tistih krogih, ki so si po oligarhičnih principih

v preteklosti razdeljevali vloge, in pa na «obračunavanje» z nekaterimi intelektualnimi krogi ter na favoriziranje nekaterih politično važnih ustanov, je tak obračun sprejemljiv le za tiste, ki vidijo v svojih strankah poslednje in najvišje merilo. Za tistega, ki vidi v narodnem in državnem življenju preko platnic strankarske legitimacije, je tako obračunavanje le dokaz, da ni kompas, ki bi kazal, kam nas naša kratkovidnost vodi.

Politični obračun je bil pri nas navadno le obračun med strankami ali strujami, ali celó samo med osebami. Edini res dalekovidnejši in dalekosežnejši obračun je vpisan v našo zgodovino pod datumom 6. januarja. Če hočejo novi politični obračuni prinesiti v naše narodno življenje resnično kaj svežega in zdravega duha in določiti pot za daljšo dobo, potem morajo s tem velikim političnim obračunom računati, izkoristiti njegove dobre strani ter njegovemu zdravemu jedru omogočiti popoln razmah. To bo prava smer k novi demokraciji, ne pa padeč nazaj v gnilobo nekdanjih temnih dni.

Dandanes zgolj politično obračunavanje ne zadošča. Naš narod propada gospodarsko, fizično in moralno. Njegovo zdravstveno stanje se slabša, njegova prirodna plodovitost se zastruplja, njegova miselnost se nagiblje k fantastičnim utopijam, njegov značaj se pretvarja v depresivni «ničev». Treba nam je smotrnega načrta za daljšo dobo, kajti psihološki, zdravstveni in biološki strupi delujejo iz rodu v rod, njihovi vplivi se kažejo na očetih in sinovih, na materah in hčerah. Nepravilno zasnovan ali kratkoviden politični ali gospodarski načrt bo rodil posledice, ki jih bodo še zanamci težko občutili.

Zato se mora vsak proračun prežeti z nekaterimi splošnimi idejami. Da se obvarujemo nihilizma, cinizma in utopij, je treba poživiti delo kot edini uspešni lek proti revščini, pa tudi proti vsem boleznim značaja in miselnosti. Da ohranimo duhovni sili njeno stvariteljsko moč, je treba urediti vzgojo in zaposlitev intelektualcev. Da se ljudstvu reši njegova najdražja dota, biološki napredek, naj bi se spričo težkih časov pravično porazdelila bremena.

Le pošten splošni obračun, ki upošteva resnično duhovno, telesno in gospodarsko stanje naroda in temelji na njegovi dejansko novi strukturi, more odpreti vrata v boljšo bodočnost.

URADNIŠKO VPRAŠANJE

Ko so se državnim uslužbencem meseca oktobra 1935. zopet znižali službeni prejemki, so celó razni dnevnikarji objavili sočutne članke o razmerah, v kakršnih živijo državni uslužbenci, kako mora njihov znova oslabljeni gmotni položaj škodljivo vplivati na trgovino in obrt, pa tudi na službovanje samo in celotno državno upravo. Prvi pogoj za solidnost državnega uslužbenstva je primerna življenjska možnost s stalnimi službenimi prejemki. Razen teh je seveda še mnogo drugih pogojev, ki morajo državnim uslužbencem zagotoviti ustrezajočo varno bodočnost, državi pa pripraviti in obvarovati čim sposobnejše in zanesljivejše uradništvo. Vsi ti pogoji tvorijo uradniško vprašanje. Imamo sicer uradniški zakon, ki je v osnovi dober in moderen, toda še vedno odločujejo o vprašanju vplivi, ki niso v zakonu in ne v duhu zakona.

Oktobrsko znižanje je bilo posebno občutno: draginjska doklada za ženo se je sploh ukinila, znižale so se doklade za otroke in znižana je bila tudi osebna draginjska doklada. Zato je bilo pri nižjih uslužbencih, zlasti pri onih z več otroci, odstotno znižanje zadnjih brutto-prejemkov v resnici nepričakovano veliko ter večje, nego pri višjih uradnikih. Za pravilno presojo znižanja prejemkov moramo upoštevati in primerjati samo osebne draginjske doklade, ki so enake za oženjenega in neoženjenega uradnika. Z novim zakonom od 1. aprila 1931. odrejene osebne draginjske doklade so se znižale že trikrat: 1. oktobra 1931., 1. aprila 1932. in 1. oktobra 1935. V odstotne dele preračunano so se v I. draginjskem razredu znižale osebne draginjske doklade za uradniške skupine navzdol za 100 do 32 %, za pripravnike 19 do 17 %, za zvaničnike 26 do 22 %, za služitelje 26 do 23 %; — po isti razvrstitvi v II. draginjskem razredu: 100 do 50 %, 27 %, 39 do 35 % in 34 do 31 %; v III. draginjskem razredu pa: 100 do 55 %, 30 do 29 %, 40 do 36 % in 34 do 32 %.

Osebne draginjske doklade so se torej v tej dobi v vseh uradniških položajnih skupinah znižale mnogo jače nego pri nižjih uslužbencih in sorazmerno jače v višjih skupinah. Ako končno preračunamo znižanje osebnih draginjskih doklad na odstotni del dotedanjih skupnih osebnih prejemkov (brez rodbinske doklade), vidimo, da znaša znižanje za uradniške skupine 18 do 20 %, povprečno 19 %; za pripravnike 17 do 19 %, povprečno 18 %; za zvaničnike in služitelje 15 do 16 %, povprečno 15,2 %. Najjače je znižanje v uradniških skupinah IV/2 do VII, po 20 %.

Pri odmerjanju osebnih službenih prejemkov se mora uvaževati dvoje: existenčni minimum nižjega uslužbenca in sorazmernost višjih prejemkov po višjih službenih položajih. Za primer vzamem predvojne plače za tri službene položaje: Stalnega služitelja, stalnega uradnika predvojnega IX. ter VI. činovnega razreda; tem položajem ustrezajo danes: služitelj I, uradnik VII. položajne skupine 1. stopnje in uradnik položajne skupine IV/1, 1. stopnje. Predvojne plače so bile v Avstriji mesečno 100, 320 in 700 do 900 kron, torej v razmerju 10 : 32 : 70 do 90 (povprečno 80). Dne 1. aprila 1931. so bili pri nas osebni službeni prejemki v navedenih službenih položajih 1185, 2620 in 5170 dinarjev, torej v razmerju 10 : 22 : 44. Od 1. oktobra 1935. so ti prejemki 1005, 2110 in 4210 dinarjev, torej v razmerju 10 : 21 : 42. Vidimo, da se je to razmerje 1. oktobra 1935. še poslabšalo napram razmerju z dne 1. aprila 1931. in da je za višje položaje stalno nesorazmerno slabše napram predvojnemu razmerju.

Ako pogledamo stalne plače s stalnimi položajnimi dokladami, kakor so uzakonjene z našim uradniškim zakonom brez draginjske osebne doklade, dobimo za prej navedene službene položaje absolutno 485, 1470 in 3870 dinarjev, relativno pa 10 : 30 : 80, torej naše predvojno sorazmerje. Ako valoriziramo navedene predvojne plače z 12, dobimo 1200, 3600 in 9600 Din, torej za služitelja skoro natančno isto plačo, kakor jo je imel dne 1. aprila 1931. z draginjsko osebno doklado, za višje položaje pa plače, ki jih imajo sicer v privatnih ustanovah, toda v državni službi ne. Pri navedeni valorizaciji se tako zvani življenjski standard za služitelja drži, pri uradniku pa znižuje tem bolj, v čim višjem položaju je, in celo na polovico. Za koliko je navedena valorizacija vobče prenizka zaradi nevaloriziranih stanarin, cen za oblačila itd., prepuščam drugim sodnikom.

Ozrimo se na urejevanje službenih prejemkov, kakor je pri nas teklo od leta 1919. V prečanskih krajih smo imeli troje službenih pragmatik, za Srbijo in Črno goro pa še četrto. Leta 1919. in 1920. ni moglo biti govora o ustvaritvi nove, enotne pragmatike. Nezadostne sistemizirane plače so se dopolnjevale z draginjskimi dokladami. Izdane so bile razne uredbe za prečanske kraje in posebej za Srbijo in Črno goro. Pri vseh teh uredbah so soodločali razni socialni momenti, pa tudi politični. Po vseh štirih tedanjih pragmatikah so bile plače sistemizirane s približno enakimi činovnimi razredi in enako višino veljavnih novčnih enot. Ker je bila kupna cena dinarja mnogo večja od krone, je v prečanskih krajih

postala živa zahteva po prevedbi na dinarske plače. Prevedbe so se vršile postopoma. Najprej pri carinikih, ki so bili tedaj najveljavnejši službeni stan. Potem so prišli na vrsto sodniki, profesorji in učitelji, ker so ti stanovi uživali v Srbiji največ ugleda med državnimi uslužbenci. Po prevedbah na dinarske plače so prišle nove uredbe o draginjskih dokladah, ki so bile za Srbijo in Črno goro večje ko za prečanske kraje.

Sistematično delo na uradniškem vprašanju se je pričelo leta 1921., ko je ustavotvorna skupščina prešla v intenzivno delo. Že v prvi polovici leta 1921. so se popravljale in izenačevale uredbe o draginjskih dokladah. Na Vidov dan leta 1921. je bila sprejeta ustava, ki je določila, da mora biti najkasneje do preteka dveh let izdelan in v skupščini izglasovan nov enotni uradniški zakon, da morajo vse dotedanje uredbe, ki naj veljajo še po letu 1921., biti tekom dveh mesecev predložene zakonodajnemu odboru in da veljajo od leta 1922. naprej samo predložene uredbe v stari ali novi obliki, kakor sklene to zakonodajni odbor najkasneje do 31. decembra 1921. Vse uredbe o državnih uslužbencih so prišle pravočasno pred zakonodajni odbor, ki je tik pred koncem leta predelal vse uredbe po načelih popolnega izenačenja za vso kraljevino. Od tedaj so službeni prejemki v vsej kraljevini izenačeni z edino razliko draginjskih doklad po draginjskih razredih.

Z letom 1922. se je začel pripravljati nov uradniški zakon. V poštev so prišli načrt vlade in razni načrti uradniških organizacij. Po raznih konferencah s posameznimi ministrstvi in z delegati strokovnih organizacij in Zveze državnih uslužbencev se je pripravil načrt, ki je bil jeseni leta 1922. predložen narodni skupščini in izročen zakonodajnemu odboru, da ga prouči. Zakonodajni odbor je nalogo poveril posebej izvoljenemu pododboru. Delo v skupščini je bilo težko, ker so se kresale miselnosti raznih političnih skupin in je bilo za člane zakonodajnega odbora glasovanje mnogokrat vezano ne na lastno presojo, temveč na pristanek politične stranke. Tik pred potekom dveh let po sprejetju ustave, dne 23. junija 1923. je bil novi uradniški zakon v narodni skupščini sprejet.

Naj mi bo dovoljena reminiscenca, da jaz, ki sem kot tedanji funkcionar Zveze državnih uslužbencev in kot narodni poslanec v ustavotvorni skupščini precej vplivno sodeloval pri vseh uredbah in načrtih za uradniški zakon in sem bil v pododboru sekretar, v zakonodajnem odboru referent za ta zakon, ob sprejemanju zakona v skupščini zanj nisem glasoval. Kajti na glasovanje ni prišel zakon v celotni redakciji zakonodajnega odbora, temveč so dva dni pred

glasovanjem črtali iz našega predloga več paragrafov, zlasti vse sklenjene predloge o prevedbi starih upokojencev, za kar smo se dve leti vztrajno borili. Ker vkljub osebni intervenciji pri predsedniku vlade nismo uspeli s svojimi zahtevami, je ves poslanski klub, ki sem mu pripadal, pred glasovanjem v skupščini s protestom odšel iz dvorane. Zakonodajni odbor je bil sprejel tudi to-le določbo, ki je pa potem ni upošteval tekst zakona pri glasovanju v skupščini:

Člen 239.

Sa licima koja su penzionisana pre obnarodovanja ovog zakona postupiće se ovako:

I. Oni koji su penzionisani pre 1. avgusta 1914. godine, ili koji su penzionisani po navršetku najmanje 20 godina efektivne službe, ili koji su u času obnarodovanja ovog zakona već navršili 60 godina života, prevešće se na penzijske prinadležnosti po ovom zakonu bez revizije, prema godinama službe i prema položajima sa kojih su penzionisani.

II. Oni koji su penzionisani posle 1. avgusta 1914. godine, ili koji su u času penzionisanja imali manje od 20 godina efektivne službe, ili koji su u času obnarodovanja ovog zakona imali manje od 60 godina života, imaju se podvreći reviziji u pogledu njihove sposobnosti za službu.

Reviziju će izvršiti državna lekarska komisija (čl. 168.) onog državnog nadleštva u čiji resor pripadaju. Onaj za koga komisija nadje da je telesno ili duševno nesposoban za službu, prevešće se na penzijske prinadležnosti po ovom zakonu, prema godinama službe i prema položaju sa koga je penzionisan. Oni koji se nadju sposobni pozvaće se u roku 6 meseci od komisijskog pregleda na službu koja odgovara njihovom položaju, u koliko bude praznih mesta. Ko se ne odazove pozivu na službu, ne prevodi se na penziju po ovom zakonu. Oni koji se odazovu, a tako i oni kojima, u nedostatku praznih mesta, nije ni upućen poziv u zakonskom roku, prevedu se po ovom zakonu, prema godinama službe in prema položaju sa kog su penzionisani. U daljem roku od pet godina, ako se budu mesta upražnjavala, pozivaće se i oni kojima nije poziv upućen, pa ako se ne odazovu, vrtiće se, od dana kada im je stigao poziv, na staru penziju, osim ako ne budu već navršili 60 godina života, odnosno ne budu opet postali nesposobni za službu, što se ima dokazati na način propisan ovim zakonom. Posle roka od pet godina nema više revizije.

V zakonodajnem odboru je bila za plače sprejeta sorazmerna lestvica, kakor jo je imela nekdanja avstrijska pragmatika, samo da smo uvedli dvoje plač: osnovno plačo, ki je ustrezala zahtevam po časovnem napredovanju, in položajno plačo, ki naj bi ustrezala raznim službenim položajem, sistemiziranim z državnim proračunom. Njih vsota je povprečno ustrezala višini predvojnih prejemkov pri normalnem službenem napredovanju. Poleg plače je bila določena stanarina, vštevna v pokojnino. V prvotni načrt smo vnesli števila, da je vsota vseh prejemkov za 20 % presegla števila za predvojne plače po avstrijski pragmatiki. Zato pa je na koncu poglavja stala določba, da se tako sistemizirani prejemki izplačujejo v zlatih dinarjih po relacijskem faktorju, ki se vsako leto

določi s finančnim zakonom. Bili smo torej za odpravo sistema draginjskih doklad, zlasti ker sistem draginjskih doklad prepušča vso svobodo menjajočim se ministrskim svetom, med tem ko se zakon brez narodne skupščine ne menja. V razpravah smo zahtevali, da naj isti relacijski faktor velja za vse državne dohodke, ki po državnem proračunu krijejo osebne izdatke za državne uslužbence. Obče veljaven sklep o tem našem predlogu se je cele mesece odlašal, in končno je na zahtevo vlade naš predlog propadel. Vlada je izpremenila načrt in je za nadaljnjo razpravo podvojila od nas predlagane zneske, vztrajala pa na sistemu draginjskih doklad. Od leta 1925. imamo torej uzakonjen sistem draginjskih doklad z vsemi že omenjenimi slabimi posledicami. Vsi dotedanji upokojenci pa so ostali in so še danes brez revizije in prevedbe.

1. aprila 1931. smo dobili nov uradniški zakon, ki gmotnega položaja državnih uslužbencev ni poboljšal, pač pa poostril nekatere službene določbe. V podrobnosti se ne morem spuščati. Prejšnja uredba o razvrščanju službenih položajev po raznih resorih je popravljena in priložena zakonu. Prejšnji nazivi I., II. in III. kategorija so odpravljeni in je namesto njih uradnik, ki začne z X. skupino in konča s VII., uradnik, ki začne z IX., in konča s VI. itd., kar ni ne krajše in ne dosti lepše. To so stvari bolj formalnega značaja. Važnejše je dejstvo, da je namesto prejšnje osnovne in položajne plače in stanarine uvedena plača in položajna doklada. Prej so se vsi službeni prejemki vračunali za penzijo po enakem ključu, sedaj velja isti ključ samo za plačo. Sedaj je za položajno plačo nov, slabši ključ; komur manjka tudi samo 1 dan do polne efektivne službene dobe, izgubi 25 % položajne doklade.

Posvetimo nekoliko pogledov našim postavkam v državnem proračunu. Po predlogu za 1936/37. so osebni izdatki:

za aktivne civilne in vojne uslužbence	3.910 milijonov Din
za pokojnine in invalidnine	1.101 „ „
skupaj	<u>5.011 milijonov Din</u>

kar znaša 48,61 % vseh predlaganih proračunskih izdatkov. Ti zneski so absolutno jako visoki. Toda popolnoma zgrešeno je sklepati samo iz absolutne višine teh proračunskih postavk, da se smejo enostavno za toliko skrčiti, kolikor to potrebuje proračunski referent. Res je, da so se zadnja leta tudi v drugih državah proračuni popravljali z redukcijami uradniških plač. Toda dejstvo je, da so v vseh drugih državah državni uslužbenci mnogo bolje plačani nego mi, da so se z redukcijo plač ustvarjali obenem ugodnejši drugi življenjski

pogoji (maksimiranje cen, stanarin itd.) in da so se vse redukcije ustavile na določeni višini. Pri nas o novih redukcijah ne more in ne sme biti več govora, nasprotno, da ne bo trpela celotna državna uprava, se morajo osebni prejemki revidirati in sorazmerno tudi po stopnjah položajev povečati. Ako ostane drugo pri starem, bodo skupni izdatki naravno še večji, dasi ne toliko večji, kolikor bi se na prvi pogled mislilo. Uradniško vprašanje se mora reševati na popolnoma drug način.

Predvsem je potrebno našo administracijo poenostaviti, potem se mora ugotoviti potrebno število uslužbencev in se sme računati z vso dopustno izrabo psihičnih in fizičnih moči. Uslužbencem se morajo dati primerne plače in mora biti ta postavka za proračun prav tako brez debate, kakor so postavke za državno obrambo. Solidno in pošteno uradništvo je državni obrambni faktor na znotraj.

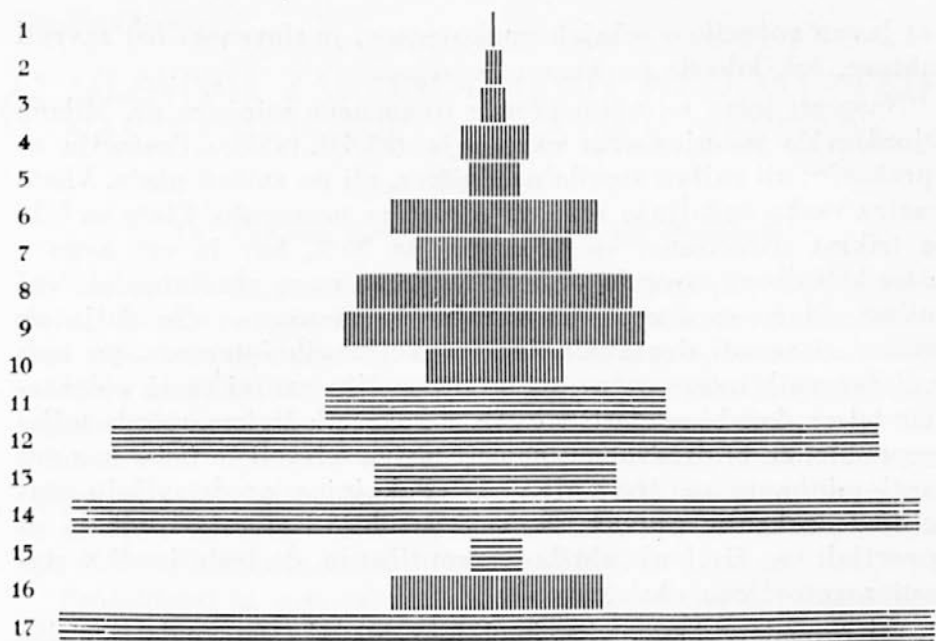
Po statistiki za 1933/34. je v Jugoslaviji državnih nameščencev okroglo 207.100, prebivalcev pa 14.200.000, torej 1 nameščenec na 70 prebivalcev. Od 207.100 državnih nameščencev je civilnih uradnikov 54.800, oficirjev in vojaških uradnikov 10.110, skupaj 64.910, to je 31,3 % vseh uslužbencev. Civilnih uradniških pripravnikov, zvaničnikov, služiteljev, pogodbenih uradnikov in dnevničarjev in nerazvrščenega osebja je 102.260, podoficirjev, orožnikov in kaplarjev 39.930, skupaj nižjih uslužbencev 142.190, to je 68,7 % vseh uslužbencev.

V zaokroženih številih je:

1. Uradnikov v položajni skupini	I	20
2. " " " "	II	470
3. " " " "	III	1.050
4. " " " "	IV	2.710
5. " " " "	V	2.440
6. " " " "	VI	9.160
7. " " " "	VII	6.860
8. " " " "	VIII	12.250
9. " " " "	IX	13.680
10. " " " "	X	6.160
11. Uradniških pripravnikov		15.350
12. Zvaničnikov		34.980
13. Služiteljev		11.080
14. Pogodbenih uradnikov in dnevničarjev		38.600
15. Nerazvrščenega osebja		2.250
16. Oficirjev in vojaških uradnikov		10.110
17. Podoficirjev, orožnikov in kaplarjev		39.930

Skupaj . . . 207.100

Števila pod 1. do 17., upodobljena s trakovi v sorazmernih dolžinah, dajo naslednjo sliko:



Slika kaže predvsem nepričakovano številčno razmerje po položajnih skupinah. Od X. skupine navzgor bi pričakovali najmanj enakokrak trikotnik, ako ne lik, ki je proti vrhu konkavno zožen. Po moji sodbi izvira to odtod, ker je zaradi splošnih nezadostnih plač nastala po vseh resorih tekma za čim krajšimi napredovalnimi roki in za avtomatsko napredovanje v višje položajne skupine, ne zaradi naslovov, temveč zaradi primerne eksistenčne možnosti z višjimi prejemki; za avtomatsko napredovanje celó v takih službah, ki bi se morale razpisovati in podeljevati le najboljše kvalificiranim kompetentom.

Postavka za penzije in invalidnine bi bila lahko manjša. Treba bi bilo revidirati upravičenost do osebnih in rodbinskih penzij iz prejšnjih časov. Tudi bi nikakor ne smeli upokojevati zdravih in sposobnih uslužbencev pred potekom polne službene dobe, razen če to zahteva zakon (disciplinski slučaj).

Napravili so in delajo še mnogo napak tisti, ki se ne zavedajo, da morajo biti obzirni in uslužni do strank, zlasti do strank iz preprostega naroda. Kmet nima dobrega mnenja o uradnikih. Še pred vojno smo poznali prislovico, da uradnik jé, jé in jé. Ko smo v narodni skupščini govorili o draginjskih dokladah, je proti predlogu govoril vodja zemljoradniškega kluba, češ, ako je kdo potreben doklad, je to seljak. Ko se je pred kakimi šestimi leti pri

nas javno govorilo o težnjah upokojencev, je slovenski list zavrnil zahteve, češ, kdo da pa kmetu penzijon.

Nasproti temu navajam besede finančnega ministra dr. Milana Djordjevića po njegovem ekspezeju (13. III. 1935): «Postavlja se vprašanje: ali znižati število uradništva, ali pa znižati plače. Vlada smatra vsako nadaljnjo redukcijo plač za nemogočo. Plače so bile že trikrat reducirane, vsega skupaj za 30 %, kar je več nego v katerikoli drugi evropski državi. Tu se ne more absolutno nič več znižati. Plače so dosegle najskrajnejšo mero.» — «Še dalje ne smemo iti zaradi družabnih in človekoljubnih interesov, pa tudi radi državnih interesov ne, da se preprečijo gnojni tvorci v državnem telesu, kar bi se zlasti v časih, v kakršnih živimo, morda težko preprečilo, če bi državnemu nameščenstvu odvzeli še tisto, kar mu znači minimum za življenje.» — «Pokojnine predstavljajo pridobljene zakonite pravice. Ne sme se ubijati morala ljudi, ki so opravljali vse življenje službo v prepričanju, da bodo imeli v starosti zagotovljeno eksistenco.»

Vsi gospodarski stanovi so imeli po svetovni vojni že dobo boljše konjunktore in mnogo jih je, ki so živeli daleč preko svojega predvojnega standarda. Državni uslužbenci nismo imeli nikdar kaj takega. Vsak stan naj bi se v današnjih stiskah vzgledoval na državnih uradnikih in upokojencih. Njihovi prejemki so stalno pod ustreznim standardnim nivojem; nikdar niso silili preko razmer, marveč so vedno želeli doseči samo to, kar jim gre po vsej pravici. Naj le vsak preišče, koliko odpade od njegove skupne davčne dajatve na državo in koliko na deželo, občino in stanovsko zastopstvo. Poučil se bo, da so državni davki najmanjši del skupne obdavčbe. Uradništvo plačuje uslužbenski davek od vseh svojih prejemkov. Vsota vsega uslužbenskega davka, ki se sproti odteguje, je večja kakor vsa državna pridobnina naših gospodarstvenikov!

Vsi stanovi bi se morali zavedati, da imamo skupne interese: da se z zvišanjem kupne moči javnih nameščenecv dvigne konzum in oživi gospodarsko življenje. Vse plače državnih uslužbencev in upokojencev cirkulirajo že prve dni v mesecu, da pridejo od davkoplačevalcev preko države spet nazaj do trgovcev, obrtnikov, industrijcev in hišnih posestnikov.

Tako imamo vsi davkoplačevalci skupen interes na pravični ureditvi uradniškega vprašanja.

O tem vprašanju je direktor Jožef Reisner predaval dne 7. januarja 1936 v «Zvezi jugoslovanskih naprednih akademskih starešin» v Ljubljani. Tu priobčujemo del predavanja (Op. ur.)

Dr. Fr. Goršič:

O GLAVNIH ZAKONODAJNIH NEDOSTATKIH NAŠE GRAJANSKO-PRAVDNE REFORME

(Konec.)

IV. Pravna nesigurnost pri naših izvršbah.

V srbijanskem pravnem področju se je nedavno dogodil ta-le slučaj. Menični upnik, čigar menica bo dospela stoprv konec februarja 1936. leta, je dolžniku, ki je prišel na boben, «stavil zabrano» za svojo menično terjatev. Ker mora upnik to stavljanje zabrane «opravdati» v 15 dneh, me je presenetil z vprašanjem, kako naj tožbo za opravičbo spravi v sklad z bodočo menično tožbo. Šlo je za veliko vsoto. Evo nesreče, ker zakon o izvršbi in zavarovanju (ip.) še ni dobil obvezne moči, čeprav je obnarodovan še tam 23. julija 1930 v Službenih novinah br. 165—LXII.

Projektanti ip. niso računali s tem, da bo prišlo do odlaganja v tem oziru. Oni so želeli, da dobita grpp. in ip. istočasno obvezno moč. Ker pa ip. niti po petih letih in pol po svojem obnarodovanju še velja, je finančni zakon za leto 1933/34 (§ 25, št. 3) poskusil popolniti vrzel z določilom, da veljajo še dalje ustrezajoči predpisi obstoječih zakonov, kjerkoli se grpp. pozivlje na novi ip., a kadar takih ustrezajočih predpisov ni, da se vse do bodoče veljavnosti ip. mora vzeti, da se grpp. na nje ne poziva in da določila tega zakonika, ki počivajo na takih predpisih, ne veljajo.

Zato ni treba tratiti besed, da predpisi, po katerih se pri nas vrše izvršbe, odkar velja novi grpp., nikakor ne ustrezajo modernemu pravnemu prometu. Toliko so pomanjkljivi ti predpisi, da je bil zakonodajec že večkrat prisiljen, da neke predpise novega ip. ipak predhodno postavi v veljavo s pomočjo posebnih norm, ker se brez uzakonitve takih predpisov ni več dalo izhajati. Ko je šlo za zakonodajno akcijo za zaščito poljedelcev, se je pokazalo, da se ta zaščita sploh ne more ostvariti, ako se poprej ne uzakonijo oni predpisi ip., ki vsebujejo pozitivna določila o socialni zaščiti poljedelcev.¹⁴ In tako je «zakon o zaščiti poljedelcev in o postavljanju v veljanje poedinih predpisov ip.» uzakonil celo vrsto predpisov ip.¹⁵ Ti predpisi so ostali v veljavi

¹⁴ Glej o tem *mojo* razpravo «*Socijalna zaščita u izvoršnom postupku*», ki je natisnjena v «*Pravosudju*», 1932, letnik I, str. 21 in nasl., a zlasti str. 592.

¹⁵ Te predpise je uzakonil prvi od treh zakonov, namreč zakon od 19. aprila 1932, Sl. nov. od 20. aprila 1932, br. 91 — XI.

vse do danes, a izvršilna uredba¹⁶ pojasnjuje (čl. 7), da so predpisi ip., ki so navedeni v § 4 zakona, uzakonjeni ne samo za poljedelce, temveč tudi za vsakogar, proti komur bi se vodila izvršba po obstoječih zakonih o grajanskem sodnem postopku, oziroma po obstoječih zakonih o izvršbi. Tako smo dobili sledeča določila ip.: § 65, odst. 1 in 2, o stroških izvršbe; § 69 o utesnitvi izvršbe na nepremično imovino; § 209 o stvareh, ki ne smejo biti predmet izvršbe; §§119, 133, 134, 148, 165, odst. 5 in 250 o najmanjšem sprejemljivem ponudku. Končno so predpisi § 113 ip. o ugotavljanju vrednosti zemljišča uzakonjeni za okoliše nekaterih apelacijskih sodišč.¹⁷

Okolnost, da so prej navedena določila ip. že dobila zakonsko moč, krije v sebi nevarnost, da bo v južnih krajih države zmagalo mnenje, da je izvršilni postopek, kakršen je v poedinih pravnih področjih, sedaj dovolj moderniziran in zenačen, tako da uzakonitev celokupnega ip. ni ne nujna niti zaželena. Ta nevarnost je še večja, ker je zakonodajec južnemu delu države že napravil koncesijo, ko je v § 4, odst. 2, zakona o zaščiti poljedelcev izdal prehodna določila za sedanja izvršilna oblastva, ki se prilagojujejo novemu stanju in torej kot taka potrjajo.¹⁸ V enem delu srbskih pravnikov se je brž potem pojavila teza, da izvršilne oblasti nikari ne prenesti na redna sodišča. Ta odpor je nastal v času med obnarodovanjem ip. in njegovo obvezno močjo. Interesanten je zlasti zato, ker se tiče onega grajanskopravnega zakona, ki je poleg samega grpp. brez dvojbe najbolj važen. Ker se proti celokupnosti upira najmočnejša družbena enota, utegne ta odpor ogroziti vsako uspešno nadaljevanje grajanskopravne reforme. Ministrstvo pravde je sicer že izdelalo projekt uvodnega zakona, po katerem naj bi ip. dobil obvezno moč v krajih, kjer grpp. že velja, dne 1. januarja 1956, a v ostalih krajih eno leto potem, ko bo

¹⁶ To je uredba br. 59.520 od 6. jun. 1952, Sl. nov. od 11. jun. 1952, br. 131—LX.

¹⁷ Samo radi popolnosti moram navesti tudi še uredbu o stopanju v veljanje §-a 20 ip., ki je uzakonjena na podlagi § 63 finančnega zakona za leto 1954/55, a obnarodovana v Sl. nov. od 3. avgusta 1954, br. 177—XLVI. S tem da je dobil obvezno moč § 20 ip., je prišlo do zenačenja izvršbe proti samoupravnim telesom in proti ustanovam, ki jih je proglasilo pristojno oblastvo za javne in občekoristne.

¹⁸ Odnosno določilo se glasi tako, da se v področjih kasacijskega sodišča v Beogradu in velikega suda v Podgorici imajo povsodi razumeti dosedanja izvršilna oblastva, kjerkoli se v predpisih ip., ki so dobili obvezno moč, omenja sodišče, a kolikor se isti predpisi pozivajo na predpise ip., morajo se razumeti ustrežajoči predpisi grajanskega sodnega postopka oziroma zakona o izvršbi, ki danes veljajo v poedinih področjih države, kolikor se ustrežajoči predpisi sploh nahajajo v teh zakonih.

obvezno moč dobil grpp. Toda naše politične in druge prilike so krive, da je uvodni zakon postavljen tja nekam v drugo ali tretjo vrsto, in danes je že gotova stvar, da v letu 1936. ne bo dobil obvezne moči. Mnenje, da naj izvršbe ostanejo v območju oblastva občne uprave, se vedno bolj širi in utrja,¹⁹ dasi ne manjka glasov, ki poudarjajo glavne razloge, ki govore proti vsakemu zavlačevanju uzakonitve ip. Ti razlogi so:

a) Srbska izvršba po grsp. ne ustreza modernemu pravnemu prometu, ker ne razpolaga s tako preciznim sistemom izvršilnih sredstev, kakršnega ima ip., in ki je v praksi preizkušen z največjim uspehom. Razen slučaja, ki smo ga navedli v začetku tega-le poglavja, naj se omejimo na to, da omenimo neizvršljivost izvršb, kadar gre za legitimacijski papir, ki se nahaja v rokah tretje osebe, in pa primer, ko mora kupec na javni dražbi prodanega zemljišča s petitorno (!) tožbo tožiti one, ki so tekom dražbenega postopanja uzurpirali dele kupljenega posestva.²⁰

b) Ip. in grpp. tvorita celino, pa se ip. ne more odločiti iz tega sistema brez nepovoljne reperkusije na grpp. Saj je jasno, da grpp. ostvarja formalne pravice, dočim jih izvršilni postopek izvršuje. Odnos tožbenega zahtevka napram sodbi se ujema z njegovim odnosom napram izvršbi.²¹ Precizni, toda razčlenjeni, pa celó i zamotani tenorji sodeb, ki jim je predmet n. pr. izpodbijanje pravnih del v stečaju ali izven stečaja, kakor tudi vobče dispozitivi sodeb, ki jim je predmet storitev, opustitev ali trpljenje, skratka vse odločbe, ki so bolj zapletenega značaja, se ne morejo izvršiti s pomočjo neadekvatnih določil, ki so v starih izvršilnih in drugih zakonih. V isti kompleks, kjer sta grpp. in ip., spada tudi stz., pa je zato zelo nedosledno, ako zanikujejo potrebo, da se dá ip.-u obvezna moč, dasi ima obvezno moč že stz., ki po svojem bistvu ni nič drugega ko zakonsko priznani tip generalne izvršbe. Srbijanci trpé velike škode tudi v stečajih. Dasi stz. izrečno določa, da ima vsaka odtujitev, ki je izvršena tekom stečajnega postopanja isti učinek kakor prisilna prodaja (dražba), vendar, kakor sedaj stvar

¹⁹ Pisce te razprave opazuje ta proces na svojem službenem položaju neposredno.

²⁰ Več o teh primerih glej v piščevi razpravi «*Za što skorije stavljanje na snagu Zakona o izvršivanju i obezbedenju*», ki je natisnjena v «*Braniču*», organu advokatske komore v Beogradu, 1935, sveska za septembar (br. 9), str. 411 do 416.

²¹ Gl. razpravo drja Edvarda Pajniča «*Tužbeni zahtev u odnosu prema presudi u Grpp.*» v *Arhivu za pravne i društvene nauke*, 1935, XXX, str. 296 do 305 in str. 398 do 412.

stoji, prodaja rabokupnega predmeta izvršena v stečajnem postopanju, ne povzroča razveljavitve rabokupne pogodbe v vseh onih delih države, kjer ogz. ne velja. Stz. torej v teh krajih in v tej točki še ni stopil v veljavo, ker ip. še nima obvezne moči. Pravni položaj kupcev, ki tekom stečajnega postopanja kupujejo nepremičnine, ki so obremenjene z rabokupnimi pravicami, v teh krajih ni zavisti vreden.²²

c) Vprašanje, kdo naj vrši posle izvršilne oblasti, izvršilno sodišče ali pa oblastvo občne uprave, rešil je sam zakonodajec dokončno na korist rednih sodišč. Izvršba sodnih sodeb ne more biti predmet občnega upravnega imperija. Čisto v duhu ločitve sodne oblasti od uprave so ti posli izvzeti iz poslov občne uprave (čl. 20 znu.). Organi državne občne uprave ne morejo vršiti poslov izvršilne oblasti že samo zato ne, ker se nobeden del sodnega imperija ne sme poveriti odvisnim političnoupravnim uradnikom. Ko načenjamo vprašanje neodvisnosti, ki je rednim sodnikom zajamčena z ustavo, ne mislimo toliko na moment, da je sodnik manj pristopen vplivom pravnih strank, kolikor na moment in dejstvo, da se vtikanje nadrejenih višjih upravnih organov v izvršilne posle zelo neljubo vrši, ker ti organi izvršilnim oblastvom često nalagajo, naj to in to izvršbo ustavijo ali celó razveljavijo.²³ V krajih, kjer se je doslej tako prakticiralo, se mogočniki kar ne morejo posloviti od te svoje moči. Ni izključeno, da je tu koren, ki je iz njega vzklila ideja, naj se v uvodnem zakonu k ip. izvršilna oblast po ip. «p r e h o d n o» (prelazno) poveri oblastvom občne uprave, saj bi ta časnost kesneje kaj lahko prešla v končnost, a s tem bi bil dosežen cilj, da se redni sodniki odrinejo od vseh sodnih izvršilnih poslov. Do tega seveda ne bo prišlo, ker se že itak preobremenjeni političnoupravni uradniki ne morejo vpreči v ta jarem, pa bi država morala povečati število referentov, dasi sploh ne bi bili večji poslom sodne

²² Gl. piščevo razpravo «Poraba prava u stečaju» v «Spomenici Mauroviću», 1934, I, str. 217.

²³ Posebno radi se vtikajo politični krogi in poskušajo vplivati na oblastva občne uprave kot nosilce izvršilne oblasti. Največkrat se to vrši v tej obliki, da ti krogi prosijo vrhovne in višje organe naj zahtevajo od sreskega načelnika informacije (da bi sreskega načelnika že s tem oplašili), a če to ne pomaga, prosijo, naj se «dajo primerni nalogi». Često pride do takih navodil, a tudi do tega, da za intervencijo naprošeni višji uradnik kar sam izda meritorno odločbo, dasi je takšno odločevanje tudi po obstoječih zakonih pridržano samo rednim sodiščem. Mislimo, da je skrajni čas, da se napravi konec tem zlorabam. Dajte rednim sodiščem čimprej vso sodno izvršilno oblast!

izvršbe. Kajti znano in priznано je, da je izvršilni postopek dosti težji od postopka v stadiju pravdanja, in da zato velja jemati za izvršilne komisarje samo izbrane sodnike z dolgoletno pravdno prakso. Upravni uradniki torej niso sposobni, da bi vršili sodno izvršilno oblast, in zato ne dvomimo, da bo propadel predlog, naj se jim, pa bilo samo «začasno», dá izvršilna oblast.²⁴ Ta predlog mora propasti že samo z ozirom na to, ker se ne sme pogaziti princip ločitve sodne oblasti od uprave.

Važen razlog je tudi ta, da bi prišlo do velikih komplikacij glede tako zvanih *incidentalnih sporov*, ako bi dosedanja upravna oblastva obdržala sodno izvršilno oblast. V mislih imamo pravde po §§ 34 do 37 ip. (opozicijske, opugnacijske in ekscindacijske spore). Do kakšnih neprilik bi prišlo v praksi, dokazuje izkustvo, ki smo ga stekli kmalu po uzakonjenju grpp. v okolišu beograjskega apelacijskega sodišča glede zavarovanja zakonske zastavne pravice na onih predmetih, ki so vneseni v najemni predmet (*invecta et illata*, § 686 gz.). Če bi bila izvršilna oblast v rokah rednih sodnikov, ne bi bilo povoda za nikakršne pritožbe. Tako pa hišni posestniki tožijo, da nikoli tega, in zares bi bili ostali brez vsake zaščite, da temu nedostatku niso našli leka s pomočjo projekcije.²⁵ Mi ne tajimo, da je bilo to projeciranje potrebno in opravičeno, dasi ni jasno ali vsaj ne nedvojbeno, ali je takšno tolmačenje samo *praeter legem* ali pa že *contra legem*. *Secundum legem* pa čisto gotovo ni. So potem tudi še različna vprašanja o pristojnosti pri izvršilnih dovolitvah in izvršitvah, oziroma pri izvajanju onih izvršilnih činov, ki se morajo izvesti na podlagi pravomočnih odpovedi ali pa na podlagi pravomočne sodbe, ki se glasi na izročitev ali sprejem rabokupnega predmeta. Skratka, ako je izvršilna oblast odločena od sodne oblasti, so na dnevnem redu navzkrižja med rednimi sodišči in izvršilnimi oblastvi.

Pravna nesigurnost ni manjša, nego še večja je, odkar je dobil obvezno moč grpp. Zato je uzakonitev uvodnega zakona

²⁴ V načrtu uvodnega zakona k ip. je ministarstvo pravde stavilo ta predlog iz razloga, ker ne razpolaga z zadostnimi krediti za organiziranje izvršilnih oddelkov. Toda tudi občna uprava ne razpolaga s temi krediti.

²⁵ Glej odločbo Kasacijskega sodišča v Beogradu od 28. marca 1934, br. II 76, ki je do nje prišlo na podlagi § 104 zus. Po tej odločbi so za odločevanje o izvršbi s popisom reči v rabokupnem predmetu v smislu § 686 gz. pristojna oblastva občne uprave, ker naj one po ip. tudi še dalje vrše sodne izvršbe, kakor veli glava XVIII grsp., ki je še zmerom v veljavi.

k ip. in s tem tudi celokupnega ip. ena izmed najbolj nujnih nalog naše zakonodaje. Brez teh zakonov je naša grajanskopravna reforma torzo, a tudi kronični vzrok stalnih izgub baš onih pravih strank, ki imajo pravo, pa jim zakonodajec ipak odreka svojo obljubljeno pomoč.

V. Končne opazke.

Zavoljo naše grajanskopravne reforme nam pač nihče ne bo zavidal, saj je vegasta kakor kako potoglavo kolo. Beograjski odvetniki, od katerih imajo nekateri dobro prečansko forenzično prakso, pripovedujejo o srbskih sodnikih prav neverjetne stvari in trdijo, da novega postopka v krajih južno od Donave ni moči prepoznati; tako je zmaličen.²⁶ Podobno prinašajo pravni časopisi, ki izhajajo v Beogradu, članke in razprave, ki bi se bilo vredno okoli njih ustaviti posebej, v specialni študiji. Karakteristikon vsega pisanja je namreč ta, da nikomer ne pade na misel, da bi pohvalil, kar je dobro ali celo izvrstno, in tako pripomogel, da se tudi srbska sodna praksa naravna v normalni tek, nego ti pisatelji, ki je med njimi tudi takih, ki v praksi še niso razsodili ali zastopali niti ene pomembnejše pravde, vsi tekmujejo samo v tem, kako bi dokazali, da v novem postopku to in to «ne valja».²⁷ Vse to daje vtis, da je srbijanska skupina pravnikov dobro pripravljena, da pokoplje novo grajanskopravno reformo. Ugotavljamo, da se vse do danes

²⁶ Iz tega, kar je po avtopsiji zvedel, naj pisec teh vrst navede sodbe nekega prizivnega senata, ki jih moremo označiti kot zablode, ker so prišle docela v navzkrižje s pozitivnimi določili grpp. So to odločbe procesnega značaja z lakonskim obrazloženjem, da je to reč sodišče tako ocenilo po pravici svoje svobodne ocene! Da bi sodniki vsaj povedali, kateri razlog jih je napotil, da stvar cenijo svobodno baš na ta način! Toda ne besede ne črhnejo o tem. Srbski pravnik, ki deluje tudi v akademski karijeri, je povodom teh sodb, ki niso slučajni zdrkljaji iz tira, temveč primeri stalne prakse tega prizivnega sodišča, nepozvan brez okolišev priznal, da to že presega vse meje, dasi niti on sam ni bogvekakoli naklonjen novemu grpp.

²⁷ Recimo, da bi na jugu države uvedli cerkvene orgle, ki jih le-tam ne poznajo. Kaj naj bi rekli, ako bi srbski glasbeniki že kar po enem ali dveh letih začeli zabavljati, da pnevmatični sistem za kralja glasbil ni za nič, da pedal sploh «ne valja», da se na tretji manual sploh ne da igrati itd. Naši strokovnjaki bi hitro pritekli z nasvetom, naj se gg. muzičarji bolj goreče poprimejo — učenja. No tudi sistem grpp. ni nič drugega ko glasbeno orodje, ki je nanj treba znati igrati. Kdor se ni naučil svirati na ta instrument, naj tega ne obeša na veliki zvon, ampak se pridno uči, da bo popolnil vrzeli svojega znanja. Pri tem pa je treba vedeti, da ne igrajo vsi enako dobro, dasi so se učili vso vrsto let, ki je predpisana. Je pač tako, da ta svira bolje, oni pa slabše, kakor je pač talent. Zajemljivo je to, da na jugu procesa niso gojili kot posebno disciplino. Strmé pred grpp. in se ne morejo

nihče ni zgenil, da bi ožigosal to početje, ki je za državo v resnici pogibelno.

To nasprotovanje je treba zadušiti. Mi moramo pažnjo obrniti na to, da popravimo, kar smo zamudili. Dasi z zamudo, naj naša sodna uprava zdaj ukrene vse tisto, kar je bila opustila storiti v dobi vakanije grpp. Kakšni so ti ukrepi, ni nobena tajna. Če smo že vse ostalo kopirali, posnemajmo še to, kar je Avstrija storila v letih 1895. do 1897., ko so se sodniki morali v večmesečnih kurzih naučiti novih predpisov in večšine njihove uporabe. Lek za ozdravenje je torej znan in preskušen. Zabloda je misliti, da je za katerokoli reformo dovolj samo to, da se nekemu zakonskemu tekstu dá obvezna moč. Ako se postopa tako, tedaj vsa prizadevanja ostanejo na papirju²⁸ ali pa se reforma skrha. Poglejmo samo metež, v katerem je naša reforma grpp.!

Priznavamo, da spadajo vprašanja, ki smo jih pravkar načeli, v strokovne časopise. Toda dejstvo, da je naš zakonodajec pod pritiskom nemilih okoliščin na lepem klecnil in omahnil, zajema tudi naše nepravniške kroge. Menimo, da se stvar tiče vsega našega naroda in vseh njegovih slojev, kadar po pravici ugotavljamo, da so naša grajanskopravna sodišča in izvršilna oblastva še daleč od tistih naprav, ki jih kot «zavode za pospeševanje narodne blaginje» zamišlja zakonodajec, čigar pravo smo tudi mi v celoti recipirali.

Kriza recepcije, v katero smo zabredli, se dá še povoljno rešiti, ako ne bomo držali križem rok. Da pridemo do tega cilja, morajo naši zakonodajni činitelji brez odlašanja ukreniti vse ono, kar smo obravnavali gori pod II. do IV. Naš oris naj brez jeze in nenaklonjenosti služi za informacijo naši inteligenci, a našim zastopnikom v zakonodajnih skupščinah naj bo i kažipot.

prav znajti. Kar pa se tiče pravnih pisateljev, moramo biti previdni. Oni vsak čas zahtevajo kako spremembo grpp. (n. pr. naj se ukine prepoved novin v prizivnem postopku, naj se odpravi prvi narok, ker zavira postopanje itd., — serija teh želj je znatna), toda sumnja se vzbuja, da jim gre za taktiko gverilskega rušenja pravnega sistema, ki ga želé oboriti, naj velja, kar hoče. Take poskuse velja pobijati samo že iz razloga, ker moramo najprej prakso po novem grpp. ustaliti in utrditi, in stoprv potem naj pride do noveliranja grpp., ako že mora tako biti. Novelacija grpp. v sedanjem času pa bi napravila zmedo samo še večjo.

²⁸ Motil bi se, kdor bi mislil, da je reforma naše občne uprave do pike izvedena v celi državi. Tudi za izvršitev zun. niso storili ničesar. V velikem delu države se je to zelo osvetilo. V dotičnih krajih ni niti govora o edinstvenosti občnih upravnih oblastev. Centralnega službenega glasila, ki bi mnogo koristil, pa še danes ni, dasi sam znu. naznanja, da se bo to glasilo ustanovilo pri ministrstvu notranjih poslov.

NARODNO-SOCIALISTIČNA VZGOJA V NEMČIJI

I

Narodni socializem, ki danes neomejeno vlada v Nemčiji ter se bolj in bolj širi po celotnem nemškem narodnem ozemlju, pomeni za evropsko in še posebej za našo javnost dejstvo, s katerim moramo računati. Še več! Potruditi se moramo, da ga razumemo glede njegovega postanka, glede njegovih smotrov, najbolj pa glede njegovih delovnih metod. Kadarkoli pa motrimo narodno-socialistični pokret v Nemčiji, nečesa ne moremo prezreti: njegove tesne povezanosti z vzgojo, ki jo pojmuje, uvaža in uporablja po svoje. Tudi ako bi nas vzgojni problem ne zanimal v prvi vrsti, bi ga ne mogli obiti, če se bavimo z narodnim socializmom v Nemčiji. Ideolog nemške narodno-socialistične pedagogike Ernst K r i e c k poudarja,¹ da je tvorino Adolfa Hitlerja od vsega početka prežarjala vzgojna misija ter da se še nikoli niso lotili narodnega obrazovanja tako širokopotezno s preoblikovanjem države in vzgoje kakor zdaj v dobi narodne revolucije. Trozvok «n a r o d — d r ž a v a — v z g o j a» daje celotnemu gibanju svetovnozgodovinski značaj, v ospredju pa stoji spoznanje, da je treba iz narodnega razkroja vzgojiti novo pokolenje. Misel oblikovanja naroda in države z vzgojo prevladuje zaradi tega v hitlerjevski Nemčiji tako močno kakor malokdaj poprej.

Nasprotniki nemškega narodnega socializma često omalovažujejo podčrtavajo množino srečnih slučajev, intrig ter malo znano igro skritih sil, ki so privedle njegove pristaše do oblasti. Gotovo je vse to svoječasnno imelo važno, nemara odločilno vlogo, vkljub temu pa je res, da pojmuje danes večina nemške inteligence svojo «narodno revolucijo» čisto drugače, namreč v zmislu Rankejeve zgodovinske metafizike,² ki uči, da včasih, v nepreračunljivih obdobjih, izbruhnejo iz tajinstvenih globin življenja narodov struje, ki potegnejo s seboj cela razdobja, oblikujejo in nadvladajo cele narode. Iz materinskega naročja kakega naroda se dvignejo te vladajoče tendence, vedejo narod na vladajoče mesto v krogu narodov in vtisnejo tako pečat zgodovinski periodi.

In večina nemške inteligence je trdno prepričana, da doživlja nemški narod prav zdaj takšen preobrat, čigar začetki segajo

¹ E. Kriek, Nationalsozialistische Erziehung, Zickfeldt, Osterwieck-Harz, 1934, str. 23.

² Ibidem, str. 35.

sicer v dobo svetovne vojne, a čigar največji in najvidnejši izraz je nemški socializem. Vera v novo bodočnost pa je zajela tudi najširše sloje, osobito mladino, zaradi česar je zavest preobrata v nemškem narodu živa kakor še nikoli. S tem v zvezi čuti sedanji rod silovito odgovornost pred zgodovino, ker si je v svesti, da za zmago ni dovolj iz praosnov prihajajoče gibanje, nego je potrebno tudi zgodovinsko dejanje, ako naj ne uplahne, kakor se je to v nemški zgodovini že često zgodilo. Res je sicer, da je na refleksiji sloneča volja za dejanje prešibka, ker je ne nosijo iz globine naroda prihajajoče sile, prav tako pa je tudi res, da ostane gibanje ki ne preide preko voditeljeve podobe v zavestno dejanje, slepo in nesmiselno. Spričo vsega tega čuti misleča elita nemškega narodnega socializma za svojo največjo nalogo, sprejeti gibanje v zavest, oblikovati ga v državi, življenjskem redu, gospodarstvu, kulturi in vzgoji. Vse narodne sile se morajo torej usmeriti vzgojno, dokler ne dosežejo svojega prvega smotra, ki je v spoznanju vsakega Nemca, da je njegova osebna blaginja neločljivo spojena z blaginjo narodne celote, da edino nje povzdig in svoboda zagotavljata tudi poedinemu članu naroda možnost nastajanja in uspevanja in da pušča propast celote članom še vedno pot k umiranju in nezgodovinskemu vegetiranju. Le v celoti in z njo morejo biti poedinci svobodni, mogočni, veliki in srečni. To spoznanje pomeni seveda konec tistega individualizma, ki je z vsemi svojimi načini in oblikami kot zakon in načelo vladal v zadnjih stoletjih; konec dozdevne avtonomije in avtar-kije poedincev in vsega, kar je bilo na njima zgrajenega: meščanskega življenjskega načina, osebnih svoboščin, kapitalističnega privatnega gospodarstva in k njemu spadajočega individualističnega pravnega in svojinskega reda, privatne religije, osebne izobrazbe in svetovnega nazora. Življenjski zakon narodne celote bo obvladal naslednjo periodo nemške zgodovine in v njegovem duhu se bodo preobrazili država, pravo, religija, kultura, gospodarstvo, vzgoja. Današnje nemško narodno gibanje ni v tem zmislu niti meščansko niti proletarsko; niti individualistično niti kolektivistično, nego organsko-celotno,³ kajti ono ne odvzema poedincu njegove posebnosti, marveč zahteva le, da se razvije in dozori v povezanosti in službi celote. V organskem življenjskem odnosu je človek vezan glede naloge, toda svoboden glede iskanja poti, vezan je torej glede smotra, svoboden pa glede načina in metode. A kultura sedanjosti

³ Krieck, *ibid.* str. 40.

kot del občega dogajanja in kot duhovna vsebina zajednice ne more imeti drugačnega zmisla in drugačne naloge, kakor da na svoj način in s svojimi sredstvi pomaga pri dovrstitvi celotne narodne naloge. Odtod prejemajo svoj zakon tudi vzgoja, obrazovanje in šola: pomagati pri stopnjevanju narodne sile, pri oblikovanju narodne volje.

Krieck pravi,⁴ da gre v glavnem za dovršitev narodne celote v njenem zgodovinskem nastajanju, vendar je ta kratka formulacija prav tako nejasna, kakor njegova izvajanja na drugih mestih, kjer razpravlja o plemenskih osnovah nemškega naroda, ali pa, kjer ugotavlja, da ne pride nemški narod do svoje dopolnitve poprej, dokler ne najde svojemu načinu in svojemu osnovnemu značaju ustrezajoče oblike bivanja. Krieck sam priznava nejasnost smotra z ugotovitvijo, da je vsebina nemške zgodovine iskanje svojstvene narodne življenjske oblike. Vendar meni, da je iz mladine prihajajoči narodni socializem nov, posrečenejši nastavek, čigar korenike segajo tja v germansko prošlost, k vrednotnemu sistemu časti, bojevnosti in zvestobe, k svobodnemu podrejanju poedincev poklicanemu voditelju. Najtočneje, čeprav še vedno ne docela jasno bi se dala za nemški narodni socializem označiti kot glavna, iz bistva nemškega naroda potekajoča naloga: ustvaritev nadosebne življenjske celote z njenimi posebnimi zakoni in vsebinami in nje podreitev zakonu nemškega življenja, ki se glasi: celota je pred delom, narod je važnejši od članov in poedinih življenjskih območij. Človeštvo se uresničuje v narodih, narodi pa so «... misli božje, praoblike stvaritve v zgodovini. V narodstvu se priroda in duh, ki sta bila v zadnjih stoletjih razdvojena, spajata spet v enoto resničnega.»⁵

Zaradi tega nemški narodni socializem z vso silo odklanja liberalistični individualizem in iz njega potekajoči kapitalizem kakor tudi socialistično-mehanistični kolektiv in njega razredno borbo, mesto njiju pa postavlja organsko celoto naroda, ki pač dviga nad slehernim članom strogi zakon nadrejene celote, ki pa pušča hkrati vsakemu članu njegovo samobitnost zaradi njegove življenjsko potrebne funkcije za celoto. Tu ni več razrednega gospostva, nego gospostvo v državi enakomerno nad vsemi člani utelešene enotne volje v njihovo zaščito, blaginjo in pravično izmirjenje notranjih nasprotij. Takšna država je totalna dr-

⁴ Ibid. 45.

⁵ Krieck, ibid. str. 38.

žava narodnega socializma, ki je danes vidna oblika narodstva. Avtonomnih življenjskih območij (cerkev, gospodarstvo, znanost...) ni več ali jih po mnenju narodnih socialistov kmalu ne bo več, vse je podrejeno zakonu narodne celote. Umljivo je, da se spričo takšnega pojmovanja v marsičem spremeni tudi vzgoja, ki je torej v nekem pogledu zelo enostranska, v drugem pa mnogo širokogrudnejša ko doslej. Zasedrana v ideologiji nemškega narodnega socializma razvija svojo lastno teorijo in prakso, ki ju bomo poskušali v naslednjem spoznati.

II

Iz metodičnih razlogov se ne lotimo takoj označitve nemške narodno-socialistične vzgoje, nego si ogledamo, vsaj bežno, najprej tipične poteze nemškega naroda, kakršne se nam kažejo v njegovi sedanosti in prošlosti, in njegove težnje za vzgojo, ki bi kakorkoli ustrezala njegovemu bistvu, ter posledice teh teženj, kakor so očitne v dosedanji nemški vzgoji. Takšen postopek nam bo olajšal odgovor na vprašanje, ali je nova nemška vzgoja tisto, za čimer je nemški narod že od nekdaj težil, ali ne.

Potem si bomo ogledali bistvo vzgoje vobče, s čimer bomo spoznali glavne možne odgovore na vprašanje, kaj je vzgoja. Nato bomo v glavnih potezah narisali teorijo narodno-socialistične vzgoje, njej pa bo sledil pogled na vzgojno prakso, kakor se pokaže v dosedanjih reformah, v reorganizaciji šolstva ter v novih vzgojnih ustanovah. Kolikor se ne bo oglasila kritika že med razpravljanjem, bo tvorila zaključek naših razmotrivanj.

Prvo vprašanje nas vodi k novemu vprašanju, ali obstoji ali je obstajala specifična nemška narodna vzgoja. Zgodovina človeške kulture nam namreč priča, da so narodi ustvarili le takrat žive vrednote, ako so idejno obćim vrednotam vtisnili hkrati svoj narodni pečat. Zgodovina pedagogike pa nas pouči, da se je pričelo zavestno obrazovanje posebnih narodnih zarodkov šele okrog leta 1800., torej po francoski revoluciji, in da se je do tistih dob vršila vzgoja v duhu nadnacionalnih ali vsaj anacionalnih smotrov. Ali tudi pozneje, ko se je že priznavala potreba vzgoje na narodni osnovi, ni bila vzgoja samo razvijanje prirojenih narodnih zarodkov, marveč njih zavestno preoblikovanje na osnovi neke kot nacionalne priznane ideologije. Čeprav namreč v vzgoji upoštevamo prirojene zarodke, ni treba da jih tudi brezpogojno priznavamo kot dobre in potrebne. Še več! Možno

je, da teži narodna vzgoja za smotri, ki so prirojeni narodni prirodi nasprotni, ter ustvari človeški tip, čigar najznačilnejše poteze so po prirodi šibke.

Najlepši primer za to trditev je nemška vzgoja v drugi polovici 19. stoletja. Specifično nemški lastnosti, vsaj kakor jih danes pojmuje inozemstvo, čvrsta disciplina in militarizem, nista nemškemu narodu prirojena, marveč sta prej neke vrste prekomerna kompenzacija nemškega prirodnega nagnjenja k nedisciplini. V tem pogledu je vzgoja naredila Nemca za nekaj, kar po prirodi ni. Ker je torej Nemec kot material vzgoje povsem drugačen tip nego kot produkt vzgoje, se očituje v nemškem narodnem značaju neka razcepljenost, notranje nezadovoljstvo in napetost, ki jih razumemo toliko bolj, ako se spomnimo, da je nemška vzgoja tja do 19. stoletja nadrejala nemškemu bistvu nacionalne ali nenacionalne smotre. Iz tega razloga so Nemci z veliko težavo določili, kaj je bistveno nemškega, ker so pod vplivom vzgoje v nekih razdobjih očitovali povsem različne poteze. Pred vojno leta 1870. je inozemstvo poznalo Nemce po obrisu Madame de Staël («De l'Allemagne») kot mehke, sanjave romantike in idealiste, medtem ko se je po uspešni vojni sodba spremenila ter je postal za Nemce značilen vojaški in poslovni realizem.

Kakor za sleherni narod, je tudi za nemški narod možna pravična karakteristika le, ako ne sodimo po eni sami epohi, nego raztegnemo raziskovanje na njegovo celotno zgodovino, religijo in umetnost (zlasti na pesništvo), na znanost, filozofijo, pravo, šege, socialno življenje in politiko. Müller-Freienfels⁶ je na osnovi obsežnih študij dognal te tipične nemške poteze:

1. Primat volje pred razumom.
2. Muzikalno nastrojenje kot osnovna poteza čudi.
3. Nekonkretna fantastika kot posebnost duhovnega življenja.
4. Čustvovit individualizem.
5. Prostovoljno priznanje nuje kot oblike socialnega vezanja.
6. Nasprotljivost in sintetika.
7. Poudarek nastajanja in razvoja.
8. Dinamičnost, iracionalnost, neskončno oblikovanje.
9. Metafizično tuhtanje.

Avtor poudarja, da poedini znaki presenečajo, da pa so najgloblji vzgoni in pravo bistvo tudi pri individualnih značajih ne-

⁶ Müller-Freienfels, Deutsche Pädagogik u. deutscher Volkscharakter, v Intern. Zeitschr. für Erziehungswissenschaft, III. 1. (1933/34), str. 19.

zavestni in da jih je moči zaslediti le v zgodovini življenja. Zavest poskuša najgloblje bistvene poteze zakriti ali preoblikovati, ker ne teži za dognanjem samega sebe, nego za dopolnitvijo in korekturo lastnih posebnosti, ki jih občuti kot pomanjkljivosti. Prav jasno se nam pokaže nemško nacionalno bistvo, ako ga primerjamo z rimskim ali francoskim (obe kulturi sta bili za nemško pedagogiko najvažnejši): bistvo latinske rase je jasna racionalnost, za nemško bistvo pa je značilno nadvladovanje iracionalnih sil, ki se javljajo v muzikalnem nastrojenju, nekonkretni fantastiki, čustvenem individualizmu, nasprotljivosti, nedoločenem oblikovanju in metafizičnem tuhtanju. Zgodovina pedagogike nam izpričuje, da je nemška vzgoja v prejšnjih stoletjih z vidika nacionalne psihologije samo negativno karakteristična, ker se je brigala za nacionalno posebnost le toliko, kolikor jo je v nacionalnem zmislu poskušala preoblikovati. Šele v romantiki se je vzbudila zavest lastnih iracionalnih sil in od takrat je nacionalnost zavesten faktor v vzgojstvu. Seveda trčimo s tem na vprašanje, ali je zavestno nacionalna vzgoja vsekdar tudi v prid narodstvu, zakaj nacionalna posebnost ni pri nobenem narodu sestavljena iz samih kreposti, marveč ima tudi svoje slabosti. Naloga prave nacionalne vzgoje bi morala razvijati nacionalne odlike in se boriti proti nacionalnim slabostim.

Bežen pogled na zgodovino nemškega obrazovanja nam pokaže, da je od Karla Velikega tja do 18. stoletja pač obstajala v Nemčiji dosti razvita vzgoja, da pa ni bila nikoli specifično nemška. Čeprav so bile v srednjem veku vzgojne prilike tudi v drugih deželah precej enake nemškim, zasledimo po renesansi v Italiji, Španiji, Franciji, Angliji in Holandski manj v šolstvu, ki je povsod konservativno, pač pa v občem kulturnem življenju neke nacionalne poteze, dočim se Nemčija v tej dobi še kaj rada krasi s tujim perjem. Za nemško srednjeveško izobrazbo je značilno, da ni bila samo nadnacionalna, nego naravnost antinacionalna: nemških mitov, pesmi, prava, šeg in jezika v šolah niso upoštevali, marveč so jih zaničevali, a nemško bistvo se ni razvijalo, marveč tlačilo.

Posledica omalovaževanja nemškega bistva je bil močan kompleks manjvrednosti, s katerim so navadno obteženi le manjši narodi, kakor na primer tudi mi Slovenci. Najprej kompleks manjvrednosti nasproti antični kulturi, ki se mu je pridružil pozneje enako močan kompleks nasproti novejšim zapadnim kulturam, oso-

bito nasproti francoski in angleški. Ta kompleks teži Nemce vkljub njihovi prepotenci do manj kulturnih vzhodnih narodov, osobito do Slovanov, prav do današnjih dni. Morda je prav ta prepotenca, ki jo Slovenci predobro poznamo, dokaz omenjene manjvrednosti v obliki prekomerne kompenzacije, ki je podčrtavala Nemce kot «Herrenvolk» in se pridušala, da se Nemci ne boje razen Boga nikogar na svetu.

Za prej omenjeno nadnacionalno vzgojo je bilo značilno prevladovanje razuma in negovanje spomina, za iracionalne sile duševnosti pa se ni brigal nihče. Tako ni moglo priti do svojstvenega razvoja nemškega naroda, ki je po svojem bistvu iracionalen, in šele romantika je okrog leta 1800. omogočila izbruh iracionalnih, hkrati pa tudi nacionalnih teženj. Vse do romantike je bila nemška vzgoja glede na nemške narodne posebnosti *n e g a t i v n o* usmerjena, kar je zgodovinski in psihološki umljivo. Hotela je namreč Nemcem dati tisto, česar jim je manjkalo. Ali pa jim je to bolj koristilo ali bolj škodovalo, je drugo vprašanje.

Pri velikem preobratu okrog leta 1800. je najvažnejši podvig *n a r o d n e i d e j e*, ki ni samo vrstni, nego vrednotni pojem. Ideja nemštva postane *i d e a l*, ali bolje središče, kamor so se stekala vsa ostala vrednotenja, verska, npravstvena, estetska in znanstvena. V vzgojnem pogledu ga je poskušal utemeljiti filozof *F i c h t e* («*Reden an die deutsche Nation*»), zahtevajoč nemško nacionalno vzgojo, katere bistvena naloga naj bi bila — v nasprotju z dotedanjim negovanjem racionalnega dela «z glavo» — praktično delo. To mu je hkrati najboljša pot k npravstveni vzgoji, a tudi k popolni državi, ki se ne da konstruirati iz čistega razuma, nego je utemeljena v narodni prirodi in jo je treba razviti z vzgojo. Spomnimo se kar na tem mestu, da tudi nemški narodni socializem poudarja predvsem pomen iracionalnih sil (tako zvani instinktivizem, kakor ga zovejo nasprotniki), ki jih stavi proti razumu.

Slično kakor Fichte so delovali in učili tudi drugi, na primer *J a h n*, oče nemške telovadbe, ki zahteva učenje materinščine, čitanje vzornih sestavkov, državoznanstvo, narodno zgodovino, ročno delo, izbiro določenega poklica in predvsem telesne vaje, ostro pa odklanja pretirano učenje tujih jezikov.

V praktično vzgojstvo pa je prodirala romantika le počasi in kmalu jo je celó izpodrinila nova struja nadnacionalnega značaja, *klasicizem*, ki je s Humboldtovo šolsko reformo med drugim ustvaril nemško humanistično gimnazijo. Spričo moderne narodne kulture se potreba izobrazbe sicer ni dala več materialno uteme-

ljevati, zato pa so klasični filologi dokazovali (in še danes dokazujejo), da dajejo stari jeziki najboljšo formalno izobrazbo, ker samo oni šolajo logičnost mišljenja. Ponovno stopa tu v ospredje racionalnost proti bolj iracionalnemu bistvu nemškega narodnega značaja.

Čisto brez posledic za nemško šolstvo pa romantika le ni bila. Nemški jezik, nemško pesništvo, nemška zgodovina so se uvedli v šole. Pri teh učnih predmetih je šlo v prvi vrsti za miselnost, za učinkovanje na čustvo in voljo, kar naj bi preobrazilo celotno življenje.

Poudariti je treba, da je bil nemški romantični nacionalizem prvotno izključno duhovno-kulturno gibanje, ki se je spolitiziralo šele v drugi polovici 19. stoletja.

Odsihdob pa je zavzemalo sovražno stališče nasproti drugim narodom, in nazadnje se je nacionalna misel priostrila v vojaško smer. Z nadvlado Prusije, s tremi zmagovitimi vojnami proti Danecem, Avstriji in Franciji in s Bismarckovimi političnimi uspehi se je izvršila popolna preorientacija nemškega nacionalnega gibanja, ki je dobilo tisti neprijetni militaristični prizvok, ki je bil vsaj v očeh inozemstva tipičen za nemštvo, čeprav ni bil občenemškega, marveč pretežno pruskega, torej bolj ali manj kolonialnega, skoro nenemškega porekla.

Naj bo že tako ali tako, dejstvo je, da je dobilo takrat tudi vse nemško šolstvo neke vojaške poteze in da so pod vplivom vojaške vzgoje v šolah močno poudarjali disciplino, avtoriteto in formalizem ter zelo negovali metodično, torej razumsko plat vzgojnega in obrazovalnega dela. Vzporedno s trdo vojaško disciplino zasledimo racionalno-znanstveno discipliniranje, kar pa je treba spet razumeti bolj kot izravnavo s prejakim individualizmom in partikularizmom in drugimi nacionalnimi posebnostmi, ki so se pokazale kot slabosti v nemškem narodnem življenju.

Nasprotnikov te vzgoje ni manjkalo. Že Nietzsche je ljuto kritiziral nemško šolstvo, kateremu je očital «obrazovalni filisterij», «historizem» in vnanjo vsevednost. Močneje je vplival na sodobnike Langbehn s svojo, pod Nietzschejevim vplivom napisano knjigo «Rembrandt als Erzieher», v kateri je zavzemal za specifično, iz nemškega narodnega značaja izvirajočo nemško izobrazbo in za specifično nemško vzgojo. Še glasnejše je bilo mogočno pedagoško gibanje v začetku 20. stoletja, ki je podčrtavalo iracionalne strani življenja: religije, umetnosti, vzgoje značaja, sposobnosti za praktično ustvarjajoče delo. To gibanje je

deloma navezalo na romantiko, deloma pa je pokazalo povsem nove vidike. Važen za umevanje današnjega narodnega socializma je tudi takrat nastopajoči Houston Stewart Chamberlain, ponemčeni Anglež, avtor znane knjige «Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts», ki je trdil, da je kultura kar najmočnejše odvisna od rase in da je torej naloga germanške rase, očistiti svojo kulturo rasno tujih dodatkov. Ker pa se pedagogika za njegova naziranja takrat še ni zanimala, je bil dokaj osamljen, čeprav je vzbudil mnogo interesa.

Vsekakor je stala nemška pedagoška reforma, ki se je začela že pred vojno, z vso silo pa nadaljevala šele po vojni, spet pred usodnim vprašanjem: ali naj vzgoja narodne posebnosti jači, ali jih naj zatira? Dotedanja vzgoja je bila nehote ubrala drugo pot, reforma pa, ne vedno si v svesti tega, se je nagibala bolj na prvo. Povsem zavestno je bilo samo nasprotje do starejše generacije. Ta je zatirala individualno vzgojo, mladi so jo zahtevali. Prekomerno je poudarjala intelektualno obrazovanje in mehanističen formalizem, mladi so se vnemali za estetsko in npravstveno-emocionalno, posebno pa za praktično, k samostojnosti usmerjeno vzgojo.

(Dalje prihodnjič.)

O B Z O R N I K

Dr. Matija Murko

je praznoval 10. februarja t. l. 75-letnico svojega plodonosnega življenja. Sprva germanist, učenec nemškega literarnega zgodovinarja Ericha Schmidta in Richarda Heinzla, je kmalu po promociji (1886) krenil za učiteljem slavistike Franom Miklošičem v slavistiko. A bolj kakor filologija sta ga zanimali literarna zgodovina in etnografija. Ideal mu je bila slovanska zajednica, duhovno združenje slovanskih narodov in njihove kulture. Zato je študiral ne le slovanske jezike in literature, ampak tudi narodovo življenje. Poldrugo leto je izpopolnjeval svoje znanje v Rusiji, Češka mu je bila že kar domača dežela, in dodobra je spoznal vse južno-slovanske dežele. Leta 1902. je po-

stal redni profesor slovanske filologije v Gradcu, 1917 v Lipskem, po prevratu pa je (1920) prevzel novo stolico za južnoslovanske jezike na Karlovi univerzi v Pragi. Po upokojitvi je prevzel (1932) predsedstvo znamenitega Slovanskega instituta (Slovanského ústavu) v Pragi, ki ga je dotlej vodil domačin Lubor Niederle. — Pregled njegovih člankov, študij, razprav, poročil, ocen itd. kaže ogromno plodovitost, mnogostransko v snovi, kakor pri nobenem dosedanem slavistu, kajti bistveno ga zanima neposredno življenje bodočnosti, tu pa se odpira nedogledna širina problemov. Zato našemu jubilarantu ne manjka načrtov. Želimo mu, da bi jih izvršil in bi se z njim veselili sadov njegovega dela še dolgo, dolgo let.

V znamenju kolektivne varnosti.

Ko je po Hoareovem odstopu prevzel resor zunanjega ministra Velike Britanije Mr. Anthony Eden, se je zdelo, da se je Anglija s tem za vselej odrekla svoji tradicionalni politiki osamljenosti in se brez-pogojno odločila za ženevski kurz; s tem pa v prvi vrsti za ona visoka načela o kolektivni varnosti, ki so do sedaj — v precejšnji meri tudi po njeni krivdi — bila samo na papirju, in to navzlic ponovnim in resnim poskusom diplomatov in strokovnjakov, da bi našli primerno obliko za dejansko izvedbo pakta DN, zlasti pa njegovega usodnega člana 16.

Mr. Anthony Eden, kolikor moremo to že danes soditi, nas v tem pogledu ni razočaral. Dogodki zadnjih tednov, ki so se že ob grobu, še bolj pa po pogrebu kralja Jurija V. s prav filmsko naglico vrstili na mednarodni politični pozornici, dokazujejo, da se je Velika Britanija zares trdno odločila, da izlušči iz sedanjih mednarodnih naporov vse tiste pozitivne elemente, ki bi mogli očuvati avtoriteto ženevske ustanove, tako v sedanjem italijansko-abesinskem kakor tudi v vsakem drugem morebitnem konfliktu, ki bi ga izzvala sedanja napetost.

Ideja kolektivne varnosti v okviru DN je tako zmagala v angleški zunanjepolitični koncepciji minulih tednov na vsej črti. Anthony Eden pa je to idejo postavil za cilj vseh svojih bodočih zunanjepolitičnih akcij, kakor je to jasno poudaril v svojem prvem — in do sedaj edinem — javnem govoru pred svojimi volilci v Lemingtonu 17. januarja t. l. «Čakajo nas še veliki napor», je dejal Eden. «Prepričan pa sem, da je ta cilj po mnenju angleškega naroda dosegljiv in da ga je tudi treba doseči. S tem prepričanjem pojdem v Že-

nevo in ž njim bom skušal sodelovati pri sedanji, tako težki nalogi.»

Svoja abstraktna namigavanja je Eden strnil v dve značilni konkretni točki, ki se mu zdita bistveni za reševanje vseh sedanjih in bodočih mednarodnih sporov v okviru ženevske ustanove: 1.) Napadalec ne sme s svojimi načrti nikdar uspeti; 2.) članice DN morajo biti v svojem skupnem sodelovanju tako složne, da bodo mogle vsakemu sedanjemu in bodočemu napadalcu nuditi dokaz, da ni napad, marveč da so le miroljubna pota najboljša in edino uspešna sredstva za mirno reševanje sporov. V ta namen pa je po Edenovem mnenju že takoj spočetka potrebno sodelovanje vseh v Ženevi zastopanih držav, toda ne le v besedi, temveč tudi v delih. Če pa naj kolektivni sistem v tem smislu uspe, potem mora imeti dve lastnosti: biti mora močan in elastičen obenem. Močan zato, da vzame vsakemu napadalcu pogum; elastičen pa zato, da lahko pravočasno prepreči vse morebitne vzroke vojne. Moč kolektivnega sistema je odvisna največ od tega, v kakšni meri lahko pri njem sodelujejo vse članice DN. Če bi ta bremena morala nositi samo ena (ali samo nekaj držav), potem bi bilo absurdno še nadalje govoriti o kolektivnem zavarovanju miru.

V teh krepko in jasno začrtanih mejah se je Eden izrekel za kolektivni sistem v duhu pakta DN. Pri tem pa je brez pridržkov poudaril: «Nastopili bomo proti vsaki vladi ali vsakemu narodu, ki bi se skušal vrniti k nasilni politiki in s tem ogražati mir, ki ga mi skušamo utrditi na kolektivni podlagi.»

Že nekaj dni nato je Eden s svojim ženevskim nastopom dokazal, da so bila vsa ta abstraktna namigavanja utemeljena v že pripravljenih dejstvih. 21. januarja je namreč

predložil predsedniku koordinacijskega sankcijskega odbora posebno spomenico glede organizacije vzajemne pomoči na Sredozemskem morju na osnovi 5. odst. čl. 16. pakta DN in v skladu z deklaracijo koordinacijskega sankcijskega odbora z dne 14. oktobra 1955. V njej sporoča, da se je Velika Britanija že v vseh podrobnostih sporazumela s francosko, jugoslovansko, grško in turško vlado glede njih vojaške pomoči Veliki Britaniji za primer kakih posebnih vojaških ukrepov, ki bi jih proti njej izdala Italija.

Eden je tako v skladu z določili pakta DN obvestil ženevsko ustanovo o vseh korakih, ki jih je Velika Britanija že podvzela v Sredozemlju zaradi kolektivne zaščite pred neizzvanim napadom, obenem pa je s to svojo gesto tudi že naznačil tisto konkretno pot, ki jo morajo članice DN brezpogojno ubrati, če hočejo v sedanjem položaju očuvati svojo lastno varnost in utrditi prestiž DN ter na ta način tudi dejansko omogočiti izvajanje sankcijskih določb čl. 16. pakta DN.

Italija je na Edenovo spomenico odgovorila s protestno noto, v kateri izpodbija veljavo vseh teh angleških sporazumov, češ da so v popolnem nasprotju z določili ženevskega pakta, ki da v izvajanju sankcij nikjer ne predvideva možnosti takih ločenih vojaških sporazumov, ki predstavljajo resno nevarnost za mir in so zato nasproti duhu, ki preveva pakt DN.

To italijansko stališče pa ne ustreza niti besedilu niti avtentičnim interpretacijam čl. 16. pakta DN. Tu zadostuje, če omenimo le interpretacijo, ki so jo 1. decembra leta 1925. podali zastopniki Belgije (Vandervelde), Francije (Briand), Anglije (Baldwin), Poljske (Skrzynski), ČSR (Beneš) in tudi same Ita-

lije (Scialoja!) in ki je kot posebna priloga (priloga F) priključena celo lokarnskemu sporazumu o medsebojnem popolnem jamstvu mejá med Nemčijo in njenimi sosedi, ki predstavlja tipičen regionalni sporazum o medsebojni pomoči za primer neizzvanega napada.

Italijanski protest je romal v koš, kamor je po svoji vsebini tudi spadal... Dokazal pa je, da je Eden s svojo konkretno akcijo za omogočenje dejanske izvedbe mrtvih sankcijskih določb pakta DN zadel v živo. Angleški sredozemski sporazumi z vsemi državami, ki pridejo tu v poštev, so že vnaprej odvzeli vsu ostrino kakršnimkoli morebitnim akcijam Italije v Sredozemlju, obenem pa so na demonstrativen način uveljavili angleško voljo po popolni svobodi sredozemske poti, ki skozi Gibraltar in Suez pelje na Daljni Vzhod in je za britanski imperij življenjskega pomena. To je bil seveda glavni namen angleškega manevra, ki pa predstavlja tudi z ženevskega stališča prvi pozitiven korak (po uvedbi sankcij) — v smeri k popolni izvedbi ženevskega pakta na povsem mogoči, realni podlagi.

Iz Ankare so skoraj istočasno pripela poročila še o simptomatičnem grupiranju sil na Bližnjem Vzhodu. Pod navideznim vodstvom Turčije, a pod nevidnim vplivom Velike Britanije so se štiri prednjeazijske države: Turčija, Iran, Irak in Afganistan združile v nov državni blok po vzoru Male antante in Balkanskega sporazuma, ki naj zadrigne angleški protitalijanski vozle še v tem predelu, da bo tako veriga okoli Sredozemlja napeta, zveza Egipt-Palestina-Transjordanija-Irak-Perzija do Indije pa nepretrgana.

Dasi se ne dá utajiti, da je London podvzel vse te korake izključno

le v gigantski borbi za obrambo svojih lastnih interesov, ki so na vseh teh točkah močno prizadeti, je s tem, vsaj posredno, spet spraval v ospredje diplomatskih naporov naših dni ono staro vprašanje, ki je že od leta 1922. razvnelo ženevsko družbo: vprašanje s r e d s t e v za praktično izvedbo vseh tistih mrtvih določil pakta DN, ki jim je namen zagotovitev svetovnega miru (čl. 8., 10. in 16.), v zvezi z določili čl. 21. ženevskih pravil, ki dopušča sklepanje regionalnih sporazumov v okviru DN, kolikor seveda ne nasprotujejo samemu paktu; skratka: vprašanje kolektivnega varnostnega sistema na osnovi podrobno izdelanih in medsebojno povezanih regionalnih pogodb o nenapadanju in medsebojni pomoči, kakor jih že nekaj poznamo: Mala antanta, Balkanska zveza, zveza baltskih držav itd.

Do izbruha italijansko-abesinskega spora Anglija ni bila posebno navdušena za take ločene sporazume. V njih ni videla s r e d s t v a za dosego kolektivne varnosti v nekem splošnem okviru, marveč so se ji zdeli sami sebi namen — pod vplivom te ali one kontinentalne velesile (Mala antanta - Francija, Rimski sporazum - Italija!). Zato je dosledno zagovarjala načelo o tako zvani nedeljivosti miru in 100%ni kolektivni varnosti. Zato se je tudi upirala proti tako zvanemu vzhodnemu paktu in ni bila navdušena niti za sredozemski pakt, o katerem je bilo takoj po konferenci v Stresi mnogo govora — zaman.

Italijansko-abesinski spor je v tem pogledu značilen mejnik v angleški zunanji politiki. Kolikor bo prišel zdaj do izraza tudi v angleški ženevski politiki, bo nedvomno predstavljal tudi nov moment v vseh dosedanjih naporih za zajamčenje kolektivne varnosti v okviru

DN. Anglija stopa tako čedalje bolj iz svoje tradicionalne «splendid isolation» in postaja pozitiven element v evropski mednarodni politiki. S svojim približanjem k ženevski ustanovi in s pripravljenostjo za izvedbo njenih mirovnihi določil vnaša v DN novo vitalnost in ga utegne še celo odškodovati za njegove izgube v Afriki in Aziji z — okrepitvijo v Evropi. Edenov ženevski nastop to domnevo potrjuje, čeprav je značilno, da je prav v tej diplomatski fazi italijansko-abesinski spor, ki je to akcijo Velike Britanije podžgal, stopil nekoliko v ozadje in tvori le enega izmed momentov, ki diktirajo evropski diplomaciji njeno sedanjo izredno aktivnost. Z vidika splošnih evropskih in svetovnih interesov je to tudi povsem razumljivo in naravno, saj se razen abesinskega pojavljajo pred nami še drugi, nič manj zapleteni in pereči problemi, mimo katerih evropska diplomacija v sedanji splošni napetosti ne more. Zato ne bo nič čudnega, če bo v nizu novih vprašanj italijansko-abesinski spor izgubljal svojo prvotno vlogo.

Morda smo imeli ta občutek že ob zadnjem zasedanju DN, ki ni več imelo na sebi one izključno «abesinske note», kakor smo je bili vajeni še s prejšnjih ženevskih zasedanj. Stara vprašanja: nemško oboroževanje, avstrijski problem, Podonavje, Balkan, vzhodna Evropa, rumena (japonska) nevarnost — vse to stopa spet živo v ospredje in tvori zamotan kompleks evropskih in svetovnih političnih problemov, ki jim siva ženevska teorija še ni znašla onega odrešilnega leka, ki bi zares nekaj izdal.

Seveda ne smemo zamolčati, da je prav zadnje zasedanje Sveta DN stalo pod težkim vtisom dveh pomembnih mednarodnih dogodkov: smrt angleškega kralja

Jurija V. in demisija Lavalove vlade. Oba dogodka sta za nekaj dni popolnoma ustavila vsako diplomatsko delo in tudi mednarodna javnost je za hip obrnila svojo pozornost samo nanju.

Takoj po pogrebu Jurija V., ki ga je na prestolu zamenjal Edward VIII., in po sestavi nove francoske vlade pod predsedstvom Sarrauta ter z novim zunanjim ministrom Flandinom se je diplomatska aktivnost v Evropi še povečala. Londonskim pogrebnim posvetom so koj nato sledili še pomembnejši pariški razgovori, ki so navzlic pomanjkanju nekega predhodnega načrta in že vnaprej določenega dnevnega reda — šlo je, kakor pravimo, za sestanek «en passant» — predstavljali vendarle nekaj več ko samo navadni «tour d'horizont», kakor bi se dalo to površno sklepati iz dejstva, da je do teh razgovorov prišlo le po naključju, in pa iz okoliščine, da niso bili sprejeti nikaki definitivni sklepi o vprašanih, ki so se jih državniki dotaknili.

Po mirovni konferenci leta 1919. se v Parizu ves povojni čas ni zbralo toliko kronanih glav in državnikov naenkrat, kakor se je to zgodilo to pot. Z izjemo italijanskega prestolonaslednika in italijanskega poslanika v Londonu Grandija, nadalje nemškega in poljskega zunanjega ministra se je na povratku iz Londona ustavilo v francoski prestolnici vse, kar danes odloča v evropski politiki. Posebno močno pa sta bila zastopana Srednja Evropa in Balkan. Zato je tudi povsem razumljivo, da so se pariški razgovori sukali predvsem okoli vprašanj, ki so za ta dva predela Evrope trenutno posebno pereča. Navzočnost ruskega zunanjega komisarja Litvinova je obenem opozorila na probleme, ki niso samo

srednjeevropskega, marveč tudi splošno evropskega in celó svetovnega značaja.

Anglija aktivno vstopa v sfero evropske kontinentalne politike. Čedalje bolj se zanima tudi za srednjeevropske in balkanske probleme, h katerih rešitvi hoče aktivno pripomoči. Major Attlee je to angleško preorientacijo v pogledu na kontinentalne zadeve pred kratkim takole označil: «Vse, kar bi pripomoglo k odstranitvi vzrokov vojne in k zagotovitvi stalnosti v odnošajih med evropskimi državami, je za nas ogromnega pomena, kajti spričo svoje pripadnosti DN, smo del evropskega političnega sistema...» (Journal des Nations, Ženeva, 10. februarja 1936.) — Prav tako kakor Anglija, vstopa v evropsko politiko tudi — Sovjetska Rusija.

Francija je z novo vlado prelomila z zavrženo Lavalovo politiko, ki bi jo bila kmalu spravila v popolno osamljenost. Laval se je že skoraj popolnoma izneveril tradicionalni francoski politiki in je zlasti s svojimi protizenevskimi nastopi močno omajal zaupanje vseh francoskih zaveznikov v trdnost osnovnih mednarodnih načel francoske republike. Dasi je bil sam nedvomno velik pristaš miru, se je v svoji diplomatski akciji posluževal naravnost nemogočih sredstev. Obrčal je hrbet Angliji, Rusiji, Mali antanti in Balkanski zvezi obenem, ne da bi bil istočasno mogel obdržati italijansko «zavezništvo» in si pridobiti nemško «prijateljstvo». Stopal je, kakor je dejal Herriot, po stopinjah Napoleona III., katerih rezultat sta bila — Sadova in Sedan.

Flandin pa se je spet oprijel starih zavezništev in starih realnejših sredstev za dosego kolektivne varnosti v Evropi: ideje regionalnih paktov, za katere se je Francija

pred Lavalom stalno in dosledno zavzemala. Ugodne posledice te vrnitve na stara pota se že sedaj živo občutijo: angleško-francoska «entente cordiale» je spet oživiljena in tvori osnovo evropske politike; zveze z Rusijo (ratifikacija francosko-ruskega sporazuma z dne 2. maja 1935!) ustvarjajo nove perspektive za ureditev Vzhodne Evrope; utrjeno prijateljstvo z državami Male antante in Balkanske zveze odpira nove možnosti za ureditev Podonavja in konsolidacijo Balkana, pri čemer hoče odslej tudi Anglija aktivno sodelovati. Vsem tem poedinim ugodnostim pa se pridružuje še splošna: utrditev kolektivne varnosti na osnovi regionalnih sporazumov v okviru DN. Vzrokov tedaj dovolj, da se kot pristaši miru veselimo sprememb v francoskem zunanjepolitičnem kurzu.

Avstrijski problem in nemška nevarnost sta po dolgem abesinskem intermezzu spet živo stopila v ospredje evropskega zanimanja. Napor za ureditev Podonavja, ki so po Schuschniggovem obisku v Pragi postali spet aktualni, so v Parizu našli primeren okvir za iskanje podlage, ki naj bi pripomogla k njih uspehu. Schuschniggova zagotovila v Pragi in Starhembergove izjave v Parizu, da se Avstrija sicer ne odpove ideji restavracije Habsburžanov, da pa tega vprašanja ne bo nikdar rešila brez predhodnega sporazuma z vsemi zainteresiranimi državami, zlasti z njenimi sosedi, so mnogo pripomogla k razčiščenju položaja v Srednji Evropi, ki ga trenutno karakterizira mnogo obetajoče zблиžanje Avstrije in Male antante, ki naj bi mu pa čimprej sledilo še zблиžanje med Malo antanto in tako zvanim «rimskim sporazumom» (trikot: Italija, Avstrija in Madžarska). Verjetno je, da bodo vse te kombinacije, vsaj

kolikor so politične, toliko časa samo teoretičnega značaja, dokler bo Italija tako močno zaposlena v daljni Afriki, da se razgovorov o evropskih političnih problemih ne bo mogla udeleževati. Medtem bodo mogoči kvečjemu le poskusi zблиžanja na gospodarskem terenu.

V tem pogledu bodo znabiti konkretnega pomena razgovori, ki jih je sredi tega meseca imel v Parizu češkoslovaški ministrski predsednik dr. Milan Hodža in ki se bodo gotovo nadaljevali na Dunaju, v Beogradu in Bukarešti. Jasno je, da ne moremo v teh vprašanjih računati niti na minimalen uspeh, dokler podonavske države same ne najdejo primerne osnove za njih medsebojni sporazum. Šele potem bo mogoče najti pravo osnovo za sporazum tudi v nekaterih važnih političnih vprašanjih, ki pa niso samo srednjeevropska, dasi se ostrina njih rezila brusi prav v tem predelu našega kontinenta (nemška nevarnost!).

In končno: V naporih za konsolidacijo Balkana so pariški razgovori prinesli nov moment s posveti romunskega in bolgarskega kralja, ki so izzveneli kar najpovoljnejše. Izjava Borisa III., da je Bolgarija brezpogojno za politiko DN in prijateljstva s sosedi ter ugoden odmev te izjave v bolgarski javnosti, sta dobro poročstvo za bodoči razvoj v naši neposredni bližini. Vprašanje pristopa Bolgarije k Balkanski zvezi je postalo spet aktualno...

Razvoj italijansko-abesinskega spora in italijansko-angleških odnošajev bo imel na vse te probleme močan, morda celo odločilen vpliv. Kot stalno strašilo v ozadju, ki bo v veliki meri odločalo o smereh evropske politike, pa ostaja še vedno — nemški problem, ki spravlja zmerom znova v ospredje vprašanje ko-

lektivne varnosti v Evropi, posebno še v zvezi s zapletenim položajem na drugih kontinentih.

Napori Italije, Nemčije in Japonske, ki vsaka zase, a z nevarnostjo skupnega nastopa, rušijo temelje sedanjega svetovnega stanja, podžigajo vse ostale države k čedalje tesnejšemu sodelovanju, katerega edina mogoča osnova je samo — pakt DN. Razvoj dogodkov bo pokazal, če so bile te miroljubne države zrele za tako težko nalogo, ki bi nas mogla, če bi uspela, še ob pravem času rešiti kaosa, ki bo sicer neizogiben... Dr. Branko Vrčon.

Vprašanje kmetijskih dolgov.

Milan J. Komadinić: *Problem seljačkih dugova*. Beograd, 1934.

Tudi po 8. oktobru, ko je bila objavljena nova uredba o zaščiti kmetovalcev, temeljita razprava Milana Komadinića ne izgublja svoje velike važnosti. V tej knjigi je ogromen statistični material, ki mora biti za vsakega agrarnega politika dragoceno gradivo. Sploh je bila napaka dosedanjega proučevanja kmetijskih dolgov, da se je jemalo vprašanje dolgov skoro neodvisno od celotnega kompleksa ararne politike. Šele ako se to vprašanje razpravlja v zvezi z vsemi gospodarskimi vprašanji kmetijskega prebivalstva, je moči priti do dokončnih zaključkov.

Milan Komadinić, znan po svoji ognjevitosti v mlajših letih, je prešel razne metamorfoze. V naših dneh je skoro konzervativec, ki se obrača proti Dragoljubu Jovanoviću kakor tudi proti agrarnemu ideologu radićevskega kova Hercogu.

Komadinić razpravlja najprej o vprašanju kmetijske zadolženosti v jugoslovanski gospodarski zgod-

vini. Obravnava vse jugoslovanske dežele. Za Slovenijo citira statistiko Delavsko-kmetijske Matice iz leta 1925. Po tej statistiki je bilo v Sloveniji 567 veleposestev, ki so imela več zemlje kakor vsi posestniki do 10 hektarjev; teh je bilo 100.000 in so imeli 70 % vseh posestev.

Glede na našo dosedanjo denarno politiko Komadinić ostro podčrtava svoje agrarno stališče. Poudarja, da je bila deflacijska politika v interesu kapitala, in sicer onega, ki je koncentriran v denarnih zavodih. Stabilizacija mu je triumf bankarskih krogov. Za ohranitev stabilnosti valute so se ustvarile žrtve, ki niso v skladu z ekonomskim stanjem. Ta valutna politika je samo oteževala gospodarsko stanje kmeta. Mislim, da je tu treba ločiti stabilnost valute (ki je potrebna vsem slojem) od pretirane deflacije, v katero je bil zaljubljen Milorad Djordjević. Ali v tem ima Komadinić vendar prav: «Umesto sredstvo, dinar je postao cilj. Najteže je stabilizacija pogodila kreditne odnose. Ona je strahovito pogoršala dužnički položaj.»

Najžalostnejša posledica vseh gospodarskih neprilik sedanjosti je na vsak način ta, da je padel kmetijski standard življenja in da se je neverjetno zmanjšal kmetijski proračun izdatkov.

Pri zakonodajnem reševanju vprašanja kmetijskih dolgov je bila ena največjih zaprek pomanjkanje solidne statistike. V tem primeru se je strašno maščevalo, da je Jugoslavija skozi dolgo let tako zane-marjala organizacijo državne statistike. Naravno je, da občine niso bile v stanju, da bi zbrale točne podatke o kmetijskih dolgovih. Prav tako niso mogli določiti višine kmetijskih dolgov denarni zavodi. Ali tudi ta statistika denarnih zavodov je neverjetno zanimiva in dokazuje,

da ima visoko razvita dežela, kakor je Slovenija, tudi mnogo več dolgov ko druge. Tako ima Slovenija 886,063.985 Din dolgov, dočim imata Srbija in Črna gora samo 500,666.675 dinarjev (seveda brez Beograda), Bosna pa ima celó samo 189,895.253 dinarjev dolgov. Ali tudi glede vlog je Slovenija prva s svojimi 982,948.177 Din, medtem ko ima Srbija brez Beograda samo 250,789.499 dinarjev in Hrvatska brez Zagreba samo 379,295.202 Din vlog. Statistika dolgov pač dokazuje, da so kmetijski dolgovi samo zaradi tega tako težki, ker obremenjujejo primitivno kmetško gospodarstvo. V višje razvitem gospodarstvu ne bi ti dolgovi bili tako hudo breme, ker bi pomenjali plodonosne investicije.

Dosedanja jugoslovanska agrarna politika je našla v Komadiniću neizprosne kritika: «Nema političke oblasti naše, u koju je unešeno više nesistematskog i haotičnog nego što je oblast agrarne politike.» Ona je brez načrta in sistema. Za trgovinsko politiko velja isto kar za agrarno politiko Jugoslavije. «One su se kretale utabanim stazama rutine, nepoučene ništa svojom rođenom istorijom niti iskustvima, postignutim u drugim zemljama.»

Dobro razlikuje Komadinić v pogledu agrarne produkcije v Jugoslaviji tri oblasti: zapadno, južno ter oblast «jednostrane monokulture». Zapadna oblast (to je Slovenija, Hrvatska in Dalmacija) se razlikuje od drugih po bližini centrov potrošnje, po večji diferenciaciji prebivalstva, večjem industrijskem razvoju, večjem številu mest, po urbanizaciji vasi in po sorazmerno močnejše razvitem notranjem trgu, dalje po organizaciji kmetijstva, izobrazbi in pismenosti itd. Druga, južna, oblast se odlikuje po svojih specialnih kulturah, ki imajo večjo rentabilnost. Tretja oblast (Srbija

in Vojvodina) nima neposredne zveze s tržišči, agrarna organizacija je slaba, standard življenja je visok, kljub nedvomni proletarizaciji.

Naša agrarna reforma je imela za cilj povečanje najmanjših posestev kakor tudi ustvarjanje novih malih posestev. Kritika o naši agrarni reformi je stalno naglašala, da agrarna reforma ne pomenja napredka v gospodarstvu samem. Komadinić sam trdi: «Pre svega poljoprivredna gazdinstva su po svojoj veličini i rasparčanosti na razne parcele tako mala gazdinstva, da su nesposobna za kakvu racionalnu organizaciju.» Napredna živinoreja je navezana na večja posestva. Posestva izpod pet hektarjev navadno nimajo živine. Taka trditev pač velja samo za centralno in južno oblast, a za severno je čisto napačna.

Govoreč o načinu, kako rešiti vprašanje o kmetških dolgovih, pretresa Komadinić vse različne predloge, ki so se pojavili. Avtor je mnogo konservativnejši od vladne uredbe. Vpraša se, ali je logično uničiti eno od manifestacij privatne lastnine, ali zadržati samo institucijo privatne lastnine. Na to je lahek odgovor. Ali je bilo mogoče večje poseganje v privatno lastnino od agrarne reforme, in vendar je ostala institucija privatne lastnine. Tudi lastnina ni nič absolutnega. To je ravno znak našega časa, da se brez nasilnih potresov išče pot k novemu gospodarskemu in delovnemu pravu.

Eden glavnih problemov agrarne politike je na vsak način, ali je produktivnejše gospodarstvo na malih in velikih posestvih. Komadinić je proti malim posestvom, ker jim manjkajo osnovni elementi kmetške produkcije. Po njegovem mišljenju je usodna napaka, ako se interesi kmetške produkcije identificirajo z onimi «čisto majhnimi od

neonarodnikov in psevdomarksistov krščenih 'delavnih' kmetijskih posestev». Finančni kapital je velika stvarnost tudi za kmetijstvo. Standardiziranje in tipiziranje sta imperativ kapitalističnega trga kmetijskih pridelkov, in to po Komadiniću ni mogoče na malih posestvih. V trditvi našega avtorja je gotovo nekaj resničnega. Naša agrarna politika je popolnoma podcenjevala pomen srednjih posestev in baš tip srednjih posestev bi tudi mogel pospeševati standardiziranje in tipiziranje, za kar so nesposobna jugoslovanska liliputanska posestva.

Popolnoma ima g. Komadinić prav, da so nastale ogromne strukturalne in konjunkturalne izpremembe v kmetijstvu, ki pretresajo vse kmetijske razmere. Tudi najlepša ureditev kmetijskih dolgov je samo homeopatska doza. Problem je mnogo večji, mnogo obširnejši.

Za Jugoslavijo ni nič bolj važnega kakor to, da se postavi naša agrarna politika na druge noge. Za ostvartev tega ni dovolj samo močna in silna volja, ampak potrebno je pristopiti naposled k prepotrebnim vsedržavnim staleški organizaciji kmetijstva, posebno v kmetijskih komorah ali združenjih. Kak ogromen vpliv ima češkoslovaški kmet v industrializirani češkoslovaški državi. Jugoslavija je pa tako malo aktivno agrarna, da je to na škodo celotnega gospodarstva in vseh slojev, kajti v državi, kjer kmet ne more ničesar kupiti, tudi industrijski delavec nima kruha in ves gospodarski obtok se popolnoma ustavi. Aktivna agrarna politika bi bila največje važnosti za vso državo.

S to knjigo je Milan Komadinić (svak velikega zadrugarja Mihajla Avramovića) dal lep uvod splošni diskusiji najvažnejših gospodarskih problemov Jugoslavije.

Bogumil Vošnjak.

Razdolžitve kmetov.

Vprašanje razdolžitve kmečkega stanu prehaja že več let iz provizorija v provizorij. O dosedanjih ureditvah so vsi soglasni samo v tem, da niso rešile vprašanja, marveč ga samo odlagale. S tem je bila povzročena danes še nepregledna škoda moralnega in gospodarskega značaja, zakaj šele kesnejša leta bodo pokazala, kako globoko sta bili prizadeti naša štednja in pa kredit. Neredko so skušale tudi demagoške tendence izrabiti to stanje v svoj prid, saj smo opazili, da so prav osebe z neurejenim lastnim gospodarstvom bile v javnosti posebno glasne in se neredko povzpele na vidna mesta. Dale so problemu razdolžitve barvo, ki jim osebno prija.

Problema razdolžitve našega kmečkega ljudstva doslej še nismo dovolj natančno proučili. Nekaj materiala se skriva po spomenicah, kar pa ni vedno škoda, ker je neredko prikrojen posebnim interesom. Ugotovljena ni niti skupna vsota dolgov; v dravski banovini se ceni do ene milijarde dinarjev. Bolj jasna je struktura kmečkih upnikov. Na prvem mestu stoje kreditne zadruge in hranilnice, katerih udeležba na kmečkih dolgovih se ceni od 50 do 85 %. Najverjetnejše pa bo število, ki ga je ugotovila Kmetijska družba; ona je ocenila celotno zadolžitve z eno milijardo dinarjev, od tega 75 % pri kreditnih zadrugah, 14 % pri regulativnih hranilnicah in 11 % pri bankah in zasebnikih. Posebno značilna je nizka zadolžitve naših krajev pri Državni hipotekarni banki (6 milijonov od 204 milijonov v vsej državi) ter pri Agrarni banki, ki ima 500 milijonov terjatev, od teh v dravski banovini — nobene.

Vzroki zadolžitve niso samo zanimivi, marveč so tudi odločilnega pomena za vsak resen poskus ure-

ditve kmečkih dolgov. Kdor pozna zadolžitve našega kmeta od blizu, mora pritrditi Komadiničevi ugotovitvi (Problem seljačkih dugova, 1934), da izvirajo pri nas kmečki dolgovi največ iz dednih ureditev (n. pr. izplačila sestram in bratom prevzemnika posestva). Milan Komadinič je objavil statistiko za novo-meški srez, v katerem je bilo prijavljenih 71 milijonov dinarjev kmečkih dolgov. Od teh gre na dolgove, nastale iz dedovanja in drugih rodbinskih odnosov (dote, razne odpravščine itd.) 35 %. Na drugem mestu stojte krediti za zgradbe (25 %), njim slede zadolžitve za nakup zemlje (17 %), nato za nakup živine (9 %); šele za temi pride nakup hrane, dočim pride na razdolžitve komaj 1,84 %. To razmerje je dokaj pravilno in kaže, da pri nas večji del zadolžitve zadeva kmeta samega kot upnika in dolžnika. Zato bi linearno znižanje dolgov, kakor je poudaril dr. Matej Pretner (Slovenski pravnik 1934, 26), zadelo predvsem kmeta samega. On bi moral pri takem načinu ureditve edini žrtvovati, dočim bi kapitali, naloženi v drugih gospodarskih panogah, posebno v industriji, k sanaciji ničesar ne prispevali. Kmečki stan bi bil znova oslabiljen in zašli bi neizogibno v circulus vitiosus, da bi morali v kratkem času pristopiti k saniranju tistih kmetov, iz katerih imovine smo izvedli prvo sanacijo.

Že bežno primerjanje podatkov iz drugih banovin nam pokaže povsem drugačno strukturo kmečke zadolžitve. Zato je razumljivo, da ni mogoče najti mehanično enake rešitve tega problema za vso državo. Vsak ukrep se mora čim bolj prilagoditi posebnim gospodarskim in socialnim razmeram ter z njimi računati, posebno ko skuša najti sredstva za sanacijo. Zato bi banovinske uredbe z zakonsko močjo

bile najprimernejše in gotovo najuspešnejše sredstvo za ureditev tega težkega vprašanja, ki utegne sicer z neumestnimi ukrepi povzročiti škodo za desetletja. Banovinske uredbe o ureditvi kmečke zadolžitve bi mogle ustrezati utemljenim željam vseh prizadetih, ker bi bile bližje gospodarski in socialni resničnosti okoliša, v katerem naj se izvajajo.

B.

Nezaposlenost mladih intelektualcev.

Na konferenci mednarodne univerzitetne pomoči (od 9. do 12. decembra 1935 v Beogradu) je poročal o prenapolnjenosti univerz in o nezaposlenosti intelektualne mladine v Jugoslaviji univ. prof. dr. Stanko Škerlj. Poročevalec je skušal ugotoviti predvsem osnovne statistične podatke o številu študentov na jugoslovanskih univerzah. Iz statistike celokupnega števila naših akademikov posnemamo, da se je število študentov povečalo od 10.675 (l. 1925.) na 15.267 (l. 1935.), število slušateljic (v istem času) od 1893 na 2976. Ta števila sama na sebi pa še ne omogočajo potrebnih ugotovitev, kajti v ta namen potrebne statistike študentov prvega letnika, posebno pa statistike absolventov, so zelo nepopolne. Kolikor so objavljene, dokazujejo samo, da je število študentov prvega letnika v vsem desetletju približno enako. Podatki o diplomiranih študentih pa kažejo, da absolvira vsako leto nekako 10 % od vseh vpisanih akademikov, kar se sklada z ugotovitvijo rektorja beogradske univerze, ki pravi, da absolvira študije samo 10 % slušateljev. Če namreč povprečno vzamemo, da traja normalen študij štiri leta, bi moralo teoretično vsako leto diplomirati 25 % vpisanih akademikov. Iz gorenjega pa izhaja, da absolvira študije samo nekako ena

tretjina akademikov, dočim ostali ne študirajo redno; ti povečujejo samo število vpisanih slušateljev in se tudi zanje trošijo znatna državna materialna sredstva, ne da bi se pri tem dosegel namen vseučiliške vzgoje. Dr. Škerlj se s temi vprašanji sicer ne peča, marveč raziskuje le vzroke za večanje števila akademikov. Na prvem mestu omenja dejstvo, da se po vojni zahteva za mnoga mesta univerzitetna izobrazba, in sicer tako v državni kakor tudi v zasebni službi, kjer tega prej ni bilo. Pa tudi želja za individualnim napredkom ima po mnenju dr. Škerlja pri tem vazen vpliv; to se opaža posebno v izredno povečanem številu slušateljic. Med najbolj nezdrave razloge za vpis na univerzo šteje referent dejstvo, da se absolventje srednjih šol vpisujejo na univerzo često samo zato, ker ne najdejo kake primerne zaposlitve. Na ta način prihajajo na univerzo taki, ki niso niti nadarjeni niti sposobni za univerzitetni študij. Pri tem je organizacija naše srednje šole kriva v toliko, ker je njen namen v prvi vrsti priprava za univerzo, strokovne šole so pa v primeri s srednjo šolo mnogo slabše obiskane. Leta 1934. je bilo v Jugoslaviji 170 srednjih šol, ki jih je obiskovalo 88.639 dijakov; dale so 3013 maturantov. Strokovnih šol je bilo v tem času 41 s 6725 dijaki; dale so v istem letu 958 absolventov. Iz teh podatkov ugotavlja dr. Škerlj, da je sicer število dijakov strokovnih šol desetkrat manjše, da pa dajejo te šole samo trikrat manjše število absolventov kakor gimnazije. Spričo tega poudarja, da je sicer res potrebno izpopolniti in pomnožiti naše strokovno šolstvo, vendar to samo po sebi ni sposobno zagotoviti absolventom tudi zaslužek. To je seveda izven območja šole in naše šolske politike.

Dr. Škerlj ugotavlja, da povečanje števila slušateljev na univerzah ni povzročilo povečanja državnih izdatkov za univerzitetno šolstvo. Ti izdatki so namreč znašali v finančnem letu 1924./25. 85 milijonov dinarjev, leta 1935. pa samo 67 milijonov dinarjev. Referent je mnenja, da povečano število študentov ni povzročilo znatne omejitve znanstvenega raziskovanja ali pa sicer potisnilo univerzitetni pouk na nižjo stopnjo. Ugotavlja pa, da prenapolnjenost naših univerz pospešuje med dijaštvom širjenje ekstremističnih političnih idej. Načel je tudi vprašanje, ali se dá ugotoviti število univerzitetnih absolventov, ki bodo mogli dobiti delo. Referent ceni število akademsko izobraženih zaposlencev v letu 1931. na 30.000 (in sicer pravnikov nad 10.400, od njih 6600 v državni službi; profesorjev okoli 3250; inženjerjev 6500; veterinarjev 450), vendar izrečno poudarja, da števila, potrebnega za obnavljanje tega kadra ali pa morda celó za nova službena mesta, sploh ni mogoče ugotoviti, posebno ker se državni proračun vedno bolj krči in s tem zmanjšuje možnost zaposlitve. Po mneneju dr. Škerlja prenapolnjenost akademskih poklicev ni povzročilo preveliko število diplomiranih akademikov, marveč je ta pojav posledica gospodarske krize, ki je utesnila možnost zaposlitve, zaradi redukcije uradniških mest v državni službi, zaradi manjšega povpraševanja v prostih poklicih in zaradi omejitve dela v industrijskih in trgovskih podjetjih. Posebej poudarja dr. Škerlj nenakomerno porazdelitev intelektualcev med mestom in vasjo, posebno glede zdravnikov, pri čemer poudarja, da ne zadene krivda v tem izključno zdravnikov. Odpomoči bi se dalo tej brezposelnosti, če bi se odpustili tisti državni uradniki, ki

nimajo potrebne zakonite kvalifikacije, ter bi se — posebno glede profesorjev — izvrševala uredba o maksimalnem številu učnih ur.

V sklepu referata je dr. Škerlj orisal na kratko tudi sredstva zoper to nevšečno stanje. Uporabiti bi jih morali že v srednji šoli, na univerzah samih, nato pa tudi pri zaposlitvah absolventov. Dr. Škerlj zagovarja mnenje, da je treba zmanjšati število gimnazij na korist strokovnim šolam, in poudarja potrebo, da se ustanove po zagrebškem vzoru posvetovalnice za izbero poklica. Treba bi bilo tudi otežiti sprejem na univerzo.

Po našem mnenju pa je jedro tega vprašanja drugje: ne toliko v številu absolventov srednjih šol, kakor v njihovi kakovosti. Treba bi bilo srednješolski študij urediti tako, da bo omogočal strogo izbero za akademski študij sposobnih dijakov. Po sedanjem sistemu pa je taka izbira našim vzgojiteljem dokaj otežkočena, ker pada slab uspeh učencev (to že v prvem razredu!) na njihov rovaš kot — slab pedagoški uspeh celó v službeni oceni. Tega se pa vsakdo rajši varuje. Vsa srednja šola bi morala biti smotrna izbira za naš intelektualni naraščaj, tako da sprejemni izpiti na univerzo sploh ne bi bili potrebni. Vsa druga mladina, ki bi jo bilo treba izločiti že v nižji gimnaziji, naj bi se napotila v gospodarske in slične poklice, ki nudijo — posebno obrt — poštenemu in pridnemu človeku vselej zagotovljen obstanek.

Na univerzah se smatra kot sredstvo za omejevanje števila slušateljev šolnina. Dr. Škerlj poudarja pravilno, da šolnina ne sme biti sredstvo za izbero intelektualnega naraščaja. Tudi izpiti postajajo na univerzah polagoma strožji, odkar se število kandidatov veča. Referent

je ta del problema očrtal razmeroma kratko, dasi bi smotrna organizacija, posebno povezanost univerz s poklicnim življenjem, mogla roditi neprecenljive uspehe.

Naposled se bavi referent še z ukrepi, ki bi mogli povečati zaposlitev intelektualnih delavcev. Ta sredstva so po njegovem mnenju izredna in začasna javna dela, pri katerih naj bi se zaposlovali brezposelni inženjerji; dalje bi bilo treba prepovedati dvojno zaslužkarstvo, posebno za zdravnike, ki smejo itak imeti po naredbi ministrstva poleg redne državne službe samo še eno plačano zaposlitev. To načelo bi moralo veljati za vse zdravnike. Tudi bi moglo pomagati skrajšanje dobe za upokožitev, dalje zaposlitev zdravnikov v zdravstvenih občinah, juristov v kmetijskih zadrugah in komasiranih občinah. Važno je tudi vprašanje zaposlitve in o zemskih intelektualcev, posebno v inženjerskih strokah.

Referent sklepa: «V Jugoslaviji ni nadprodukcije duševnih delavcev, razen morda v redkih panogah s sorazmerno majhnim številom prizadetih; pri nas obstoji nevarna kriza brezposelnosti za univerzitetno izobražene, ki so jo povzročile predvsem gospodarske in socialne razmere z nenavadno nizkim povpraševanjem po duševni delovni sili. Ker se je izkazalo, da na mnogih fakultetah velik del vpisanih študentov sploh ne dokonča svojih študij, je jasno, da je univerza s pedagoškega stališča prenatrpana z mladino, ki bi drugje mogla vršiti koristnejše delo. Zato bi bilo v interesu univerz, omladine in splošnega družabnega udejstvovanja, da se s smotrnimi ukrepi uredi dotok mladine na vseučilišča.»

S. B.

Svoboda inteligence.

Brez dvoma je inteligenca, v modernem smislu besede, kulturno najvišja plast naroda. Svobodna inteligenca je buržoazijski pojav, dasi buržoazija osemnajstega veka niti čutila ni, kako se je v njej polagoma porajala svobodna inteligenca. Bil je tedaj čas prav fantastičnega stremljenja po izobrazbi. In potom izobrazbe je meščanstvo doseglo s v o b o d o d u h a. Takrat so naravnost požirali knjige, ustanovljali gledališča, založbe, prirejali predavanja in čitalne večere, koncerte in igre, pisali so pisma in verze. Prav opajali so se z izobrazbo. Tedanja izobrazba je bila humanistično pobarvana, nudila je ugodne pogoje za spajanje duha lačnih ljudi. In tako je nastala publika osemnajstega veka, ki se v bistvu razlikuje od vseh občinstev v prejšnjih časih. A iz te publike se je porodila naša moderna svobodna inteligenca.

Pred osemnajstim vekom je bila inteligenca možna samo v osebni denarni ali v duševni odvisnosti od kakega velikega mecena, vladarja, škofa ali bogatega patricija. Z osemnajstim vekom pa stopi na mesto mecena anonimna in kolektivna «publika». Občinstvo je odpravilo osebno zavisnost in omogočilo umstvenim tvorcem osebno in duhovno svobodo. Prvi svobodni nemški pisatelji, Klopstock, Lessing, Wieland so še dokaj skromno živeli od tega novega kolektivnega mecena. Poleg pisateljevanja so morali imeti tudi še svoj poklic, ta je bil domači učitelj, drugi knjižničar, tretji profesor, kakor je bil v devetnajstem veku n. pr. Gottfried Keller mestni pisar in Theodor Storm podeželski sodnik. Toda koncem devetnajstega veka so bili že mnogi svobodni, to se pravi, posvetiti so se mogli izključno svojemu umstvenemu delu

in živeli so včasih prav knežje od svojega mecena, «občinstva». Ta svoboda ni svoboda «sama po sebi», temveč je tesno vezana z vsem narodovim življenjem.

Proti koncu devetnajstega veka se je začelo meščanstvo razkrajati v različne pravce, publika se je pregrupirala, nastale so velikanske mase polinteligence in življenje se je vedno bolj politiziralo. Ali je v tem novo nastalem modernem svetu mas prve polovice dvajsetega veka še prostora za svobodno inteligenco? Ali se je pa morda preživela in mora stopiti na njeno mesto nekaj drugega kot nositelj naše kulture? Ali se je res zožil prostor za svobodno inteligenco v modernem razvoju Evrope in se je razbila njena harmonija s publiko?

Komur je pri srcu svoboden razvoj kulture in vsestranski dvig iz sedanjih zmedenih duhovnih razmer, mora na ta vprašanja odgovoriti, da se svobodna inteligenca ni preživela in da narodi prav danes mnogo bolj kakor sploh kdaj prej potrebujejo svobodno inteligenco, da reši večne enote, na katerih sloni vsa kultura človeštva.

V treh velikih državah Evrope: v Rusiji, Nemčiji in Italiji, ki se po strukturi silno med seboj razlikujejo, so sedanji režimi svobodo duha odpravili. Življenjski element svobodne inteligence, svobodna publika, tu ne obstoja več. Kako se tu pojmuje svoboda inteligence, nam kaže n. pr. članek v «Berliner Tageblattu» (od 18. VIII. 1935.), ki ga je napisal dr. Helmut Cron. Razglablja o usodi svobodne inteligence pravi: «Čemu svobodna inteligenca? Duhovne potrebe občinstva zadovoljuje v to od države legitimirana inteligenca. Kot svobodne inteligente smemo označiti le tiste, ki so duhovno bistvo naše nemške kulture v vsej njeni širini in globočini

vsrkali in jo živo tudi dalje širijo. Svobodna inteligenca hoče služiti resnici in celokupnemu narodu, ne pa eni sami skupini, ne posameznim razredom ali interesom. Svobodno inteligenco bi sploh šele tedaj pravilno izpopolnili, če bi jo v tej funkciji podpirali. Država se izjavlja, da je pripravljena to podpirati. Država ni ravnodušna napram razmerju med publiko in svobodno inteligenco, temveč skrbi med njima za potrebno ravnovesje.»

Da ta «Gleichschaltung» pomeni smrt svobodne inteligence, pisec članka v tretjem rajhu ne sme napisati, ker bi za takšno svobodno misel hitro prišel za bodeče žice koncentracijskega tabora, kjer bi imel dovolj časa premišljevati o nesvobodni inteligenci. Zato končuje svoj članek s stavki, ki so na videz brezbarvni, a nam kažejo duševno revščino, v kateri mora živeti velik, kulturni narod pod diktatorskim režimom. Pravi namreč: «Ali smemo še govoriti o svobodni inteligenci? To vprašanje se dotika problema, ki ga prežvekuje vsa naša sedanja zapadna kultura. Že se udeležuje največji del svobodne inteligence kot birokratski funkcionar. Ali je možna pri tem nova umstvena diferenciacija, v kateri bi prišla objektivirana svobodna inteligenca šele do pravega razvoja svojih možnosti? Mi tega ne vemo.» Odgovor na to vprašanje je dal nemški minister za propagando doktor Göbbels, ki je na kongresu nemškega tiska v Kölnu (1. XII. 1935.) rekel med drugim: «Tudi inozemstvo začanja razumevati, da se ne more več dopustiti luksusa neomejene svobode mišljenja poedincev.»

In s tem je zaenkrat usoda svobodne inteligence v Nemčiji zapečatena. Enako je tudi v fašistični Italiji in v sovjetski Rusiji. Inteligenca tam ni več svobodna, in to je

vsekakor najtemnejša stran današnjega razvoja v Evropi, kar mora povzročati resno skrb vsakemu, ki mu je pri srcu razvoj človeške kulture. Posebno inteligenčni krogi zapada, svobodoljubne Francije in demokratskega anglo-saksonskega sveta, s skrbjo opazujejo ta razvoj navzdol in nazaj. Iz čim večje daljave gleda človek kakšno stvar, tem bolj mu je perspektiva jasna. Tako posebno američanski opazovalci prav dobro označujejo, kar so videli v Evropi. Omenim tu enega, ki je poleti leta 1935. prepotoval Anglijo, Nemčijo, Litvijo, Rusijo, Poljsko in Francijo z namenom, da predvsem spozna življenje ljudi. Bil je to William R. Mathews, glavni urednik dnevnika «The Arizona Daily Star». Njegovi članki so vzbudili tako veliko zanimanje, čeprav je ta list neznaten podeželski dnevnik, da so izšli v ponatisu, kar se pač v Ameriki prav izjemoma pripeti. O usodi svobodne inteligence in osebne svobode sploh v današnji Evropi, predvsem pa v Rusiji in Nemčiji, je dobil ta časnikar teletise:

«Evropa je sestavljena iz zelo različnih narodnih plemen. Danes stremé ta plemena za tem, da živé ločena. Ker drvijo samo za tem, da bi dosegla politično in gospodarsko varnost, individualno življenje za njihove člane ne obstoja več. Vse življenje je usmerjeno v discipliniranje armade. Posamezniki so postali vojaki, ki se vežbajo in korakajo pod poveljem najvišjih diktatorjev. Življenje je postalo motna, žalostna, mehanična zadeva. Američani si niti predstavljati ne morejo, kako je ta panika za samozadostitvijo in politično varnostjo pomedla ideale, za katere se je narod stoletja boril, da jih je dosegel. Napad na svobodo in prostost je bil vedno bolj uspešen. Možje so, pri-

vabljeni z obljubami gospodarske in politične varnosti, izdali svojo svobodo in prostost in postali sužnji države. Mesto da bi razdeljevale bogastvo, razdeljujejo korporativne države Evrope, kakor sta Nemčija in Rusija, samo revščino. Najhujše pri vsem tem pa je uničenje intelektualne in politične svobode. Samotisti, ki se pridružijo vojaškemu koraku, imajo besedo, a kar govore, je le bolj fonografski posnetek. Tiste pa, ki si upajo kazati intelektualno nezavisnost, surovo pritiskajo. Življenje je postalo splošno trpljenje. Spoznal sem, da je gospodarska varnost vsekakor samo majhen del življenja; če človeka oropajo intelektualne svobode, ne postane nič drugega kakor suženj; živi le žalostno, brezupno, nesrečno življenje sužnja.»

O Američanih, ki so bili v Rusiji, večina njih kot potniki tekom poletja, pravi to-le: «Navadno vidijo, kar je v Ameriki slabega, in obsojajo po tistem vso Ameriko. Ako pa vidijo kako dobro stvar v Rusiji, so navdušeni nad to čudovito deželo. Zaprejo pa oči pred splošno revščino, surovostjo in okrnjenostjo mišljenja in delovanja. Samo ob sebi se razume, da ni dovoljeno svobodno govorjenje in svoboda tiska. Ruskemu narodu so obljubili zemljo in svobodo, toda danes nima niti zemlje niti svobode. Manjšina dveh milijonov komunistov, članov stranke, vlada stošestdesetim milijonom naroda, s posebno prikrojenim političnim sistemom z armado 840.000 mož, uniformirane policije 250.000 mož in neznanega števila tajne policije. Kaj pomeni tako življenje, večina Američanov sploh razumeti ne more. To prazno, brezupno, žalostno življenje je mogel ruski narod samo zaradi tega sprejeti, ker tudi prej ni poznal nič boljšega. Bolj žalostna je stvar v Nemčiji, kajti Nemci so visoko ci-

viliziran in inteligenten narod, med tem ko vé v Rusiji samo silno majhen drobec naroda, kaj pomeni intelektualna svoboda. Rezultat je pa v Rusiji kakor v Nemčiji isti: tam ni več osebne varnosti, ni več intelektualne svobode. Vrnil sem se v Ameriko s še večjim prepričanjem, da je kljub vsem nepopolnostim naš ameriški sistem reprezentativne vlade še vedno najboljši. Vrnil sem se s še bolj globokim občutkom, kaj pomeni intelektualna svoboda in intelektualna neodvisnost, ki tvorita važen del človeške sreče. Brez njiju je življenje čisto živalsko.» Dr. Pavel Brežnik.

Knjižno poročilo.

Oven Anton: «Dr. Francè Prešeren, Krst pri Savici», 1935.

Prvih kontur v zbiranju snovi išče že v pesnikovih dijaških letih. Prešernov profesor zgodovine Franc Rihter je popisal v Ilirskem listu (l. 1920. in 1921.) več stvari o Bledu in Bohinju; k pesmi «Bled» je v pripombi zapisal, «da je Bled posebna dragocenost in punčica v očesu Kranjske. Že ob polovici krasote, brez starodavne domače zgodovine, bi na primeren način zaposloval pesnika in slikarja.» — 1830 je imel Prešeren res takšno snov v «načrtu za kranjsko tragedijo». Kesneje je mislil le na novelo, a po strašnem zlomu življenja (po izgubi Julije in Čopa) je zrasla epska pesnitev. — Drzna je trditev, da je iz «Kresta» nastala «nezanimiva tragedija za Prešerna in za nas» (str. 27.). Kako naj sicer razumemo piščeve zaključne besede, da čitamo «Krst» z večjo zbranostjo in spoštljivostjo, ko smo se poglobili vanj, da nam je «bolj Prešernov in človeški, ljubši», in nam je tudi naša dolgoletna tragika v pesnitvi vidna.

Inko.

vilno vodi. Ko bi uradna Italija sledila smernicam Pija XI., ne bi bila danes zapletena v vojno. Ako pa je nesreča enkrat že tukaj, je dolžnost duhovščine, da stoji ob narodu in mu pomaga iz neprilik, za katere tudi ljudstvo samo ni odgovorno. Sicer pa se ne sme istovetiti Vatikanu s poedinimi italijanskimi škofi...»

Kardinal o sredstvih za širjenje Kristusovega nauka. Iz stockholmskega lista «Danges Nyheter» je objavila beograjska «Javnost» (v 4. številki, str. 78) odlomek dopisa iz Rima: «Po bombardiranju na bolnico švedskega Rdečega križa je vprašal dopisnik švedskega lista predstavnike raznih poklicev v Italiji, kaj mislijo o tem incidentu; vsi so ga proslavljali kot junaško italijansko dejanje, le neki pometaç je obžaloval, da je bil poškodovan Rdeči križ. A najhujši je bil neki kardinal.

„A la guerre comme à la guerre“, je rekel. „Vojna je sveta stvar, v kateri so dovoljena za doseg končnega božanskega cilja vsa sredstva. Abesinija je v kulturi zaostala in potrebuje našo, rimsko-katoliško civilizacijo... Jaz ne bi odobraval bombardiranja na bolnico, če bi ne šlo za belce, ki podpirajo črnce v borbi proti belim. Toda črnci in zlasti Abesinci so barbari, a barbari so izključeni od naše milosti.“

Ko je dopisnik nato kardinala vprašal, ali se to v resnici sklada s krščanskim naukom, mu je kardinal odgovoril:

„Kristus nam je ukazal, naj njegov nauk širimo med vsemi narodi sveta. Ničesar pa ni rekel o tem, katera sredstva so dopustna in katera ne, da se doseže ta cilj.“

Kardinal Schuster proglašen za heretika. Med drobtinami v letošnji 1. številki smo poročali, da je milanski kardinal Schuster proglašil bojni pohod na Abesinijo za «večno misijo katoliške Italije in misijo Dantejevega Rima, v katerem je Kristus Rimljan». — Na strani 525. v III. zvezku «Doma in sveta» pa čitamo to-le:

«Smer, ki v najočitnejšem protislovju z resnico, stesnuje bogato življenje krščanske cerkve edinole na Rim, istoveti vesoljno religijo s časovno omejeno rimsko, oziroma latinsko svetsko kulturo in takó katolištvo v korenini izpodkopuje, česar se žal ne zavedajo tisti, ki so v zadnjih letih v Italiji vrgli v svet geslo: Christo Romano!, kar se lahko strašno zlorablja! Brez dvoma imamo tukaj opravka s penetracijo fašizma v kroge, ki so mu ali bi mu morali biti v jedru tuji, so pa podlegli njegovi privlačni sili radi potenciranja nacionalizma, ki se je kot reakcija na internacjonalizem deviške dobe najbolj levega socializma razpasel po vsem svetu. Ta vrsta reakcije, ki le posredno iz fašizma izhaja in se mu v drugih pogledih celó protivi, vendarle, neodvisno od hotenja posameznih oseb, nacionalistično reakcijo krepí in more v mnogih ozirih imeti še usodnejše posledice nego prosti fašizem sam. Nehoté se ta romanska ali latinistična herezija sklada tudi z nemškim poganskim narodnim socializmom...»

«Haben Se noch nix gesehn kan lebenden Jugoslawen?» je vprašal nemški žid, ki je prišel po Hitlerjevem prevratu v našo kraljevino in se po par mesecih po trgovskih potih vrnil v Berlin, da ponovno naveže stike. Na kolodvoru so ga obstopile «rjave srajce» in takrat je, mahajoč z jugoslovanskim potnim listom, izustil gornje vprašanje. To je dovtip — toda značilen. Nanj se spomnimo, ko čitamo v «Neue Freie Presse», da je morilec Gustloffa «der Jugoslawe David Frankfurter», o katerem smo pravkar čitali, da je bil vzgojen baje v *strogo nemškem duhu* in da njegov oče še danes ne zna narodnega jezika. Razumemo kajpak, da je za «Neue Freie Presse» prijetna olajšava, če piše lahko, da je David Frankfurter — Jugoslován. Vendar pa je Jugoslovánu Davidu Frankfurterju malo težko skriti pravo narodnost.

Estetsko vprašanje. Kakor čitamo v dnevnikih, se v umetniških krogih (v prestolnici) razpravlja vprašanje, ali naj bi postavili ob stopnicah v novi parlament kipe, ki bi predstavljali konje ali leve, ali pa sfinge.

Fašizem pri nas. Zadnja «Javnost» ga je označila takole: «Pri nas so fašistične željice plod sestankov v klubih in kavarnah. Nekateri jih goje iz resničnega ogorčenja, ker stvari ne gredo tako idealno, kakor bi morale, drugi iz mladeniške želje za podvigi; tretji pa zaradi sanj o 'firerstvu' terjajo in prerokujejo neko megleno 'močno toko', ki bo 'pobesila vse strankarske lopove', seveda vedno v nasprotnih skupinah, a nikdar ne v lastnih.»

Otroške želje. Neki naš velik dnevnik je razpisal med mladino anketo o tem, kaj želi mladina čitati. Med 25.000 odgovori si je nekdo želel «zvedeti kaj o resnici, ki je dandanes tako redka.»

Zahteve. V zvezi z nedavnimi dogodki na beograjski filozofski fakulteti je objavila revija «Život i rad» (letnik 1936, str. 98) te-le zahteve: «Predysem bi bilo treba preiskati, ali imajo vsi univerzitetni učitelji za svoja mesta formalno kvalifikacijo, kakor jo predpisuje zakon. To je, ali so res dovršili fakulteto in imajo doktorat iz stroke, ki jo predavajo, ali pa niti tega nimajo. Potem bi bilo treba najvestneje preiskati, kako je z njihovimi znanstvenimi kvalifikacijami. Treba bi bilo tudi ugotoviti, če se je vsak učitelj popolnoma posvetil delu v svoji stroki, ali pa se bavi z drugimi, donosnejšimi posli: kot upravnik odborov denarnih zavodov, kot raziskovalec arhivov raznih ministrstev (seveda za veliko nagrado), kot član raznih fondov, ustanovljenih od upokojenih, naivnih rodoljubov (kjer se članstvo dobro izplača) itd., itd. Končno bi bilo treba, da se vendar za vselej onemogoči dostop na akademске katedre s pomočjo tajnih društev, politične pripadnosti ali rodbinskih zvez. (Da bi se vsaj preprečilo, da bi univerzitetni profesorji ne dajali svojim hčeram za doto — katedre!)

Klasičen slog v «kulturnem obzorniku» slovenskega dnevnika, ali nahuha v zglednih dolgih stavkih: «Dr. ... prav za prav odkriva in predstavlja velikega tolminskega slikarja Kavčiča (Cauciga), ki si ga laste tako Furlani, Italijani in Nemci, pa izhaja iz pristne slovenske tolminske družine, ter je ugotovil eno, da je govoril slovensko še z našim Langusom, kateremu je pomagal na dunajsko akademijo, kjer je bil ravnatelj. Kavčič, ki je bil znanec Goethejev iz Rima ter eden glavnih zastopnikov klasicistične smeri takratne umetnosti, je bil svoječasno zelo slavljén, zdaj njegova slava polagoma blede, kar ugotavlja tudi S., ki podaja dobro karakteristiko njegove umetnosti, in kar je bilo v našem obzorniku tudi že poudarjeno.» itd. (S. 1. februarja 1936.)

Laval tudi na glavo prevrnjen je z merom Laval. «Slovenec» je na uvodnem mestu še malo pred Lavalovim padcem tako zdelal Lavala in njegovo zunanjo politiko, da bi moral Laval že zaradi tega podati demisijo, če bi bil čital tisti članek. — Tik po Lavalovi demisiji pa je pisal «Slovenec» spet na uvodnem mestu (24. I.) o velikih zunanjepolitičnih zaslugah prav istega Lavala to-le: «... v Lavalu in v večini, ki je njegovo politiko podpirala, (smo) videli moža, ki se je z vsemi silami boril za mir proti vojnim zubljem, ki so začeli lizati evropska obzorja. Z vsemi silami in z velikimi žrtvami. Njegova politika je bila mirovna politika v pravem pomenu besede... O Lavalu bo pisala zgodovina, da je v kritičnem letu 1935. rešil mir... To je ena zasluga... Druga zasluga pa je, da se je z vsemi silami upiral boljševiški povodnji, ki je čez tolmun Zveze narodov silila v Evropo... Sedaj je njegova vlada šla. Nobenega pojma nimamo, kaj bo prišlo za njo. In to je tudi vzrok, da smo zaskrbljeni glede bodočnosti.»